

PROSTOR

20 [2012] 2 [44]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
20 [2012] 2 [44]
219-486
7-12 [2012]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

282-295 **TAMARA BJAŽIĆ KLARIN**

MEĐUNARODNI NATJEČAJ
ZA ZAKLADNU BOLNICU
I KLINIKE MEDICINSKOG FAKULTETA
U ZAGREBU 1930.-1931. GODINE

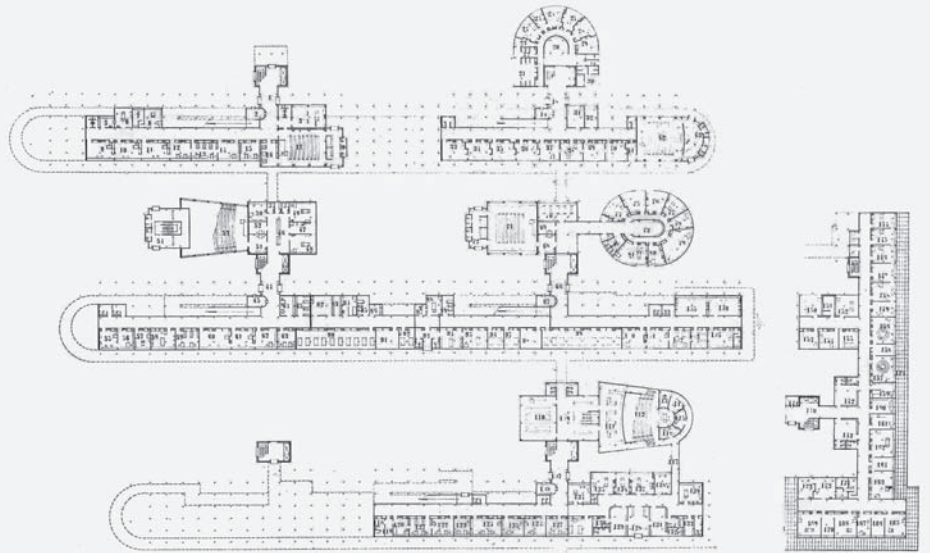
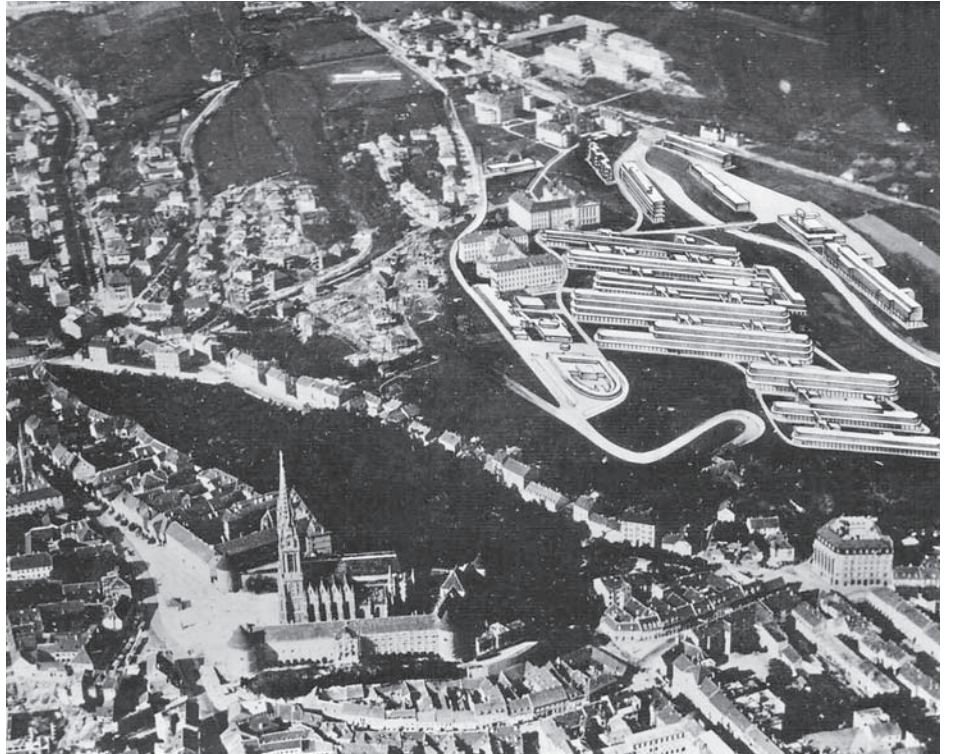
Izvorni znanstveni članak
UDK 725:61/72.038.1(497.5 ZAGREB)

INTERNATIONAL COMPETITION
FOR THE FOUNDATION HOSPITAL
AND THE CLINICS OF THE SCHOOL
OF MEDICINE IN ZAGREB, 1930-1931

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 725:61/72.038.1(497.5 ZAGREB)

Af

ZKBZ **NPK** **ORLK** **IK** **OK** **KK** **CRRZ**

Sl. 1. E. WEISSMANN: ZAKLADNA I KLINIČKA BOLNICA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, NAGRADE 1 OD 3 *EX AEQUO*, 1930.-1931.
 FIG. 1. E. WEISSMANN: FOUNDATION AND CLINICAL HOSPITAL IN ZAGREB, COMPETITION ENTRY, AWARDED PROJECT 1 OF 3 *EX AEQUO*, 1930-1931

TAMARA BJAŽIĆ KLARIN

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
HRVATSKI MUZEJ ARHITEKTURE
HR – 10000 ZAGREB, I. G. KOVAČIĆA 37

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 725:61/72.038.1(497.5 ZAGREB)

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.01. – ARHITEKTONSKO PROJEKTIRANJE

2.01.03. – ARHITEKTONSKE KONSTRUKCIJE, FIZIKA ZGRADE,
MATERIJALI I TEHNOLOGIJA GRAĐENJA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 29. 3. 2012. / 10. 12. 2012.

CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
CROATIAN MUSEUM OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, 37 I. G. KOVAČIĆA STREET

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 725:61/72.038.1(497.5 ZAGREB)

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.01. – ARCHITECTURAL DESIGN

2.01.03. – ARCHITECTURAL STRUCTURES, BUILDING PHYSICS,
MATERIALS AND BUILDING TECHNOLOGY

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 29. 3. 2012. / 10. 12. 2012.

MEĐUNARODNI NATJEČAJ ZA ZAKLADNU BOLNICU I KLINIKE MEDICINSKOG FAKULTETA U ZAGREBU 1930.-1931. GODINE

INTERNATIONAL COMPETITION FOR THE FOUNDATION HOSPITAL AND THE CLINICS OF THE SCHOOL OF MEDICINE IN ZAGREB, 1930-1931

INTERNACIONALNI STIL
MEDICINSKI FAKULTET
MEĐUNARODNI NATJEČAJ
ZAGREB
ZAKLADNA BOLNICA

INTERNATIONAL STYLE
SCHOOL OF MEDICINE
INTERNATIONAL COMPETITION
ZAGREB
FOUNDATION HOSPITAL

Natječaj za Zakladnu bolnicu i klinike Medicinskog fakulteta na Šalati jedan je od triju međunarodnih natječajâ održanih 1930.-1931., zahvaljujući kojima je Zagreb bio predmetom promišljanja inozemnih arhitekata, *novo građenje* potvrdilo primat, a domaći arhitekti neprijepornu kvalitetu. Natječaj je označio i početak primjene *monobloka* prihvaćenog u Europi upravo 1930-ih. Članak prvi put donosi nagrađene radove sačuvane u arhivu Škole narodnog zdravlja u Zagrebu.

The competition for the Foundation Hospital and the Clinics of the School of Medicine in Šalata is one of the three international competitions held in 1930-1931. It was the occasion when foreign architects got the opportunity to design a facility in Zagreb, the *new architecture* was confirmed as the leading trend within the profession and Croatian architects showed their indisputable quality. This paper presents for the first time the awarded projects kept in the archives of the School of Public Health in Zagreb.

UVOD

INTRODUCTION

Zajednička izgradnja Zakladne bolnice i klinika Medicinskog fakulteta na Šalati, u međuracu poznatoj pod imenom Široki brijeg, jedan je u nizu pokušaja rješavanja dva velika, godinama aktualna zdravstveno-medicinska, socijalna i prosvjetna problema Zagreba. Za osnovu višestruko složenoga i zahtjevnoga bolničkog, nastavnog i znanstvenog sklopa s 995 bolesničkih kreveta, 620 za bolnicu i 375 za klinike, raspisan je međunarodni natječaj za „generalnu osnovu novogradnje Zakladne i kliničke bolnice u Zagrebu”. Uz natječaje za Židovsku bolnicu te izgradnju, proširenje i regulaciju grada Zagreba riječ je o jednom od triju često citiranih međunarodnih natječaja održanih 1930.-1931. godine.

ZAKLADNA BOLNICA I MEDICINSKI FAKULTET U ZAGREBU

FOUNDATION HOSPITAL AND SCHOOL OF MEDICINE IN ZAGREB

Prilike u zagrebačkom zdravstvu nakon Prvoga svjetskog rata iznimno su teške. Zagreb nema ni državnu ni banovinsku bolnicu¹, a čak 80% od 1997 kreveta u pet javnih bolnica zauzimaju bolesnici iz drugih krajeva.² Uz nedostatan kapacitet problem su i neodgovarajuće zgrade koje ne udovoljavaju zahtjevima moderne medicine, što je slučaj i sa starom zgradom Zakladne bolnice na početku llice, najstarije i druge po veličini zagrebačke bolnice, kao i s dijelom klinika Medicinskog

fakulteta – nastavne, znanstvene i zdravstveno-medicinske ustanove osnovane 1917. godine sa sjedištem na Šalati.³

Zakladna bolnica od osnutka se nalazila u klasicističkoj dvokatnici izgrađenoj koncem 18. i početkom 19. stoljeća udruženim naporima utemeljitelja – Gradeca, Kaptola, biskupije i Zagrebačke županije – na zemljištu između Gajeve, llice, Petriceve i Bogovićeve te južno od nje. Glavna zapreka uklanjanju dotrajale zgrade, koja nije udovoljavala ni estetskim kriterijima uređenja glavnoga gradskog trga – Trga bana Josipa Jelčića, bila je tri desetljeća duga parnica s redom Milosrdne braće, upraviteljima bolnice od osnutka. Po okončanju spora, odlukom Gradske skupštine 1919. godine upravu nad bolnicom preuzima „odbor utemeljitelja Zakladne bolnice nazvane ‘Hospital na Harmici’”.⁴ Uslijedio je još jedan neuspjeh pokušaj izgradnje Zemaljske bolnice, ovoga puta sredstvima Hospitola. Bolnica se po investitoru trebala zvati Zakladna bolnica i planirana je na Bijeničkoj cesti u ime 1923. načelno dogovorene zajedničke izgradnje s Medicinskim fakultetom smještenim u neposrednoj blizini, na platou između Novakove i Mesičeve na zapadu, Voncevine na istoku i privatnih posjeda na sjeveru i Vlaškoj na jugu.⁵

I izgradnja Fakulteta bila je višestruko povezana s nikad izgrađenom Zemaljskom bolnicom. Naime, zemljište Medicinskog fakulteta kupljeno je početkom 20. stoljeća upravo za izgradnju te bolnice, koje je projekt izradio Ignjat Fischer 1909. godine. Nakon izvedbe prvoga paviljona bolničkog kompleksa, prijamne zgrade, zemljište je 1911. ustupljeno

¹ Prema Zakonu o bolnicama iz 1930. javne su državne, banovinske i općinske bolnice. Zagreb je od 1929. središte Savske banovine.

² Javne bolnice su Bolnica sestara milosrdnica (Vinogradska 29, K. Waidmann, 1893.-1894.), Zarazna bolnica (Mirogojska 8, 1893.-1996.; Upravna zgrada, D. Ibler, 1931.-1932.; Bolnički paviljon, Z. Dumengjić, 1934.-1935.), Bolnica za umobolne u Vrapcu (Bolnička c. 32, K. Waidmann, 1878.-1879.), klinike Medicinskog fakulteta i lječilište Brestovac na Medvednici, zatvoreno 1968. (S. Benedik i A. Baranyai, 1906.-1909.). Zakladna bolnica imala je 450 kreveta, a klinike 500. Nakon rata izgrađeni su Merkuorov sanatorij i dio klinika Fakulteta i Zarazne bolnice [*** 1930.g.; PETRIK, 1935.].

³ Bolnica je otvorena 1804. Najveća je bolnica Sestara milosrdnica.

⁴ Inicijativa za uklanjanje pokrenuta je 1880-ih. Spor je vođen od 1884. do 1916. zbog nezakonitog upisa Brace u zemljišne knjige [BAZALA, 1969.].

⁵ Projekt Zakladne bolnice izradio je I. Fischer 1924. [BAGARIĆ, 2011: 240-244; *** 1937.]

⁶ Zgrade internata i škole od 1914. koristila je vojska [BAGARIĆ, 2011: 95].

⁷ F. Gabric (1877.-1941.), arhitekt i profesor, stručnjak je za bolničke zgrade i ravnatelj Sekcije za izgradnju Medicinskog fakulteta. Vaznija izvedba: Zemaljska bolnica i medicinske klinike u Grazu. [BAGARIĆ, 2011: 95; BOŽIĆ, ŠTULHOFER, 2000.]

⁸ Danasnja namjena zgrada navedena je u legendi uz Sl. 4. Gradnja Ortopedske klinike E. Steinmanna započeta je nakon održavanja natječaja. [BAGARIĆ, 2011: 82-98; BAZALA, 1975: 23-25; LASLO, 2004: 117-120; SIROTKOVIĆ, 1987: 42, 52; *** 1930.a; *** 1932.k; *** 1936.e; *** 1937.]

⁹ Zakladu su utemeljili grad, županija, nadbiskupija i Kaptol. [HORVAT, MOLNAR, 2011.; *** 1929.a]

za srednjoškolski *campus*. Prijamna zgrada preuređena je za internat, tzv. Plemićki konvikt, i izgrađena je Muška učiteljska škola. Projektant je i ovaj put bio Ignjat Fischer. Zdravstveni sadržaji, klinike i zavodi Medicinskog fakulteta vraćeni su na Šalatu 1917. godine Zakonom o gradnji zgrada za Medicinski fakultet i zemaljsku bolnicu s klinkama u Zagrebu.⁶ Izgradnjom Fakulteta rukovodila je Građevinska sekcija za izgradnju Medicinskog fakulteta na čelu s Franjom Gabrićem, autorom projekta čitavog sklopa, također paviljonskog tipa, i početkom 1920-ih izvedenih zgrada Dermatološko-venerološke i pedijatrijske klinike te Patološko-anatomskog zavoda.⁷ Zgrade konvikta i učiteljske škole Gabrić zajedno s Fischerom adaptira za Anatomske, farmakološke i sudsko-medicinske

zavod i Dekanat, morfološko-biološki, fiziološki i medicinsko-kemijski zavod. Sve su zgrade slobodno stojeći dvotrakti sa stilskim odlikama 'secesijskog klasicizma', odnosno neoneoklasicizma. Zbog nedostatka sredstava za daljnju izgradnju, ostale klinike Fakulteta nalaze se na nekoliko lokacija u gradu, a to povećava troškove održavanja i ometa normalan rad.⁸

Zagrebu naklonjen ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Mate Drinković pokušao je zbrinuti i Zakladnu bolnicu i klinike Fakulteta Zakonom o zakladi – *Zakladna bolnica u Zagrebu*, usvojenim u jesen 1929. „u cilju podizanja, uređenja, upravljanja, izdržavanja i unapređenja Zakladne bolnice u Zagrebu”.⁹ Zakon je regulirao način financiranja izgradnje bolnice doprinosima grada, banovine, mi-

SL. 2. ZAKLADNA BOLNICA NA POČETKU ILICE U ZAGREBU, 1931.

FIG. 2. FOUNDATION HOSPITAL IN ILICA, ZAGREB, 1931

SL. 3. SREDIŠTE ZAGREBA OKO 1929.

1. ZAKLADNA BOLNICA NA POČETKU ILICE
2. MEDICINSKI FAKULTET NA ŠALATI

FIG. 3. CENTRAL ZAGREB AROUND 1929

1. FOUNDATION HOSPITAL IN ILICA
2. SCHOOL OF MEDICINE IN ŠALATA

SL. 4. PLAN ŠALATE S OZNAČENIM GRADILISTIMA MEDICINSKOG FAKULTETA I ZAKLADNE BOLNICE

- A. I. GRADILISTE ZA NOVE KLINIKE, ZAVODE I ODJELE (ZEMLJIŠTE FAKULTETA)
- B. II. GRADILISTE ZA GOSPODARSKE ZGRADE
- C. III. GRADILISTE ZA ODJEL ZA TUBERKULOZU (ZEMLJIŠTE ZAKLADNE BOLNICE NA BIJENIČKOJ)
1. DEKANAT, MORFOLOŠKO-BIOLOŠKI, FIZIOLOŠKI I MEDICINSKO-KEMIJSKI ZAVOD / DANAS URED DEKANA I ZAVODI ZA KEMIJU I BIOKEMIJU, HISTOLOGIJU I EMBRIOLOGIJU, BIOLOGIJU I FIZIOLOGIJU MEDICINSKOG FAKULTETA (I. FISCHER I F. GABRIĆ, 1917.-1919.), ŠALATA 3
 2. DERMATOLOŠKA, PEDIJATRIČKA I OTORINOLARINGOLOŠKA KLINIKA MEDICINSKOG FAKULTETA / DANAS KLINIKE ZA BOLESTI UHA, NOSA I GRLA, PEDIJATRIJU, KOŽNE I SPOLNE BOLESTI KBC-A ZAGREB (F. GABRIĆ, 1920.-1921.), ŠALATA 4
 3. ORTOPEDSKA I ZUBNA KLINIKA I RAVNATELJSTVO MEDICINSKOG FAKULTETA / DANAS KLINIKA ZA ORTOPEDIJU KBC-A ZAGREB (E. STEINMANN, 1929.-1931.), ŠALATA 6
 4. PATOLOŠKO-ANATOMSKI ZAVOD / DANAS ZAVOD ZA PATOLOGIJU MEDICINSKOG FAKULTETA (F. GABRIĆ, 1921.-1922.), ŠALATA 10
 5. ANATOMSKI, FARMAKOLOŠKI I SUDSKO-MEDICINSKI ZAVOD / DANAS ZAVODI ZA ANATOMIJU I FARMAKOLOGIJU I LABORATORIJ ZA MINERALIZIRANA TKIVA MEDICINSKOG FAKULTETA (I. FISCHER I F. GABRIĆ, 1917.-1919.), ŠALATA 11

FIG. 4. MAP OF ŠALATA WITH THE BUILDING SITES OF THE SCHOOL OF MEDICINE AND FOUNDATION HOSPITAL

- A. I. BUILDING SITE OF THE NEW CLINICS, INSTITUTES AND WARDS (FACULTY'S LAND)
- B. II. BUILDING SITE OF THE OUTBUILDINGS
- C. III. BUILDING SITE OF THE TUBERCULOSIS WARD (FOUNDATION HOSPITAL'S LAND IN BIJENIČKA ST.)
1. REGISTRAR'S OFFICE, INSTITUTE OF MORPHOLOGY AND BIOLOGY, PHYSIOLOGY, AND MEDICINE AND CHEMISTRY / TODAY DEAN'S OFFICE AND INSTITUTES OF CHEMISTRY AND BIOLOGY, HISTOLOGY AND EMBRYOLOGY, BIOLOGY AND PHYSIOLOGY OF THE SCHOOL OF MEDICINE (I. FISCHER AND F. GABRIĆ, 1917-1919), 3 ŠALATA
 2. DERMATOLOGICAL, PEDIATRIC AND OTORHYNOLARINGOLOGICAL CLINICS OF THE SCHOOL OF MEDICINE / TODAY CLINICS FOR OTORHYNOLARINGOLOGY, PEDIATRICS AND DERMATOVENEROLOGY OF THE UNIVERSITY HOSPITAL CENTRE IN ZAGREB (F. GABRIĆ, 1920-1921), 4 ŠALATA
 3. ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINIC AND PRINCIPAL'S OFFICE OF THE SCHOOL OF MEDICINE (TODAY CLINIC FOR ORTHOPEDICS OF THE UNIVERSITY HOSPITAL CENTRE IN ZAGREB (E. STEINMANN, 1929-1931), 6 ŠALATA
 4. INSTITUTE OF PATHOLOGY AND ANATOMY / TODAY INSTITUTE OF PATHOLOGY OF THE SCHOOL OF MEDICINE (F. GABRIĆ, 1921-1922), 10 ŠALATA
 5. INSTITUTE OF ANATOMY, PHARMACOLOGY AND FORENSIC MEDICINE / TODAY INSTITUTES OF ANATOMY, PHARMACOLOGY AND LABORATORY FOR MINERALIZED TISSUES OF THE SCHOOL OF MEDICINE (I. FISCHER AND F. GABRIĆ, 1917-1919), 11 ŠALATA

Zagreb, Kr. sveučilište SHS; medicinski fakultet (Anatomski i farmakološki inštitut).

SL. 5. PRIJAMNA ZGRADA ZEMALJSKE BOLNICE (I. FISCHER I D. SUNKO, 1908.-1910.) ADAPTIRANA ZA PLEMICKI KONVIKT (I. FISCHER, 1912.), A ZATIM ZA ANATOMSKI, FARMAKOLOŠKI I SUDSKO-MEDICINSKI ZAVOD (I. FISCHER I F. GABRIC, 1917.-1919.), ŠALATA 11
 FIG. 5. ADMISSION BUILDING OF THE FOUNDATION HOSPITAL (I. FISCHER AND D. SUNKO, 1908-1910) CONVERTED FIRST TO ARISTOCRATIC BOARDING SCHOOL (I. FISCHER, 1912) AND LATER TO INSTITUTE OF ANATOMY, PHARMACOLOGY AND FORENSIC MEDICINE (I. FISCHER AND F. GABRIC, 1917-1919), 11 ŠALATA

SL. 6. MUŠKA UČITELJSKA SKOLA (I. FISCHER, 1911.-1914.) ADAPTIRANA ZA DEKANAT, MORFOLOŠKO-BIOLŠKI, FIZIOLOŠKI I MEDICINSKO-KEMIJSKI ZAVOD (I. FISCHER I F. GABRIC, 1917.-1919.), ŠALATA 3
 FIG. 6. TEACHER-TRAINING ALL-MALE SCHOOL (I. FISCHER, 1911-1914), CONVERTED TO REGISTRAR'S OFFICE AND INSTITUTE OF MORPHOLOGY, BIOLOGY, PHYSIOLOGY, AND MEDICINE AND CHEMISTRY (I. FISCHER AND F. GABRIC, 1917-1919), 3 ŠALATA

SL. 7. F. GABRIC: DERMATOLOŠKA, PEDIJATRIČKA I OTORINOLARINGOLOŠKA KLINIKA MEDICINSKOG FAKULTETA, 1920.-1921., ŠALATA 4
 FIG. 7. F. GABRIC: DERMATOLOGICAL, PEDIATRIC AND OTORHYNOLARINGOLOGICAL CLINIC OF THE SCHOOL OF MEDICINE, 1920-1921, 4 ŠALATA

SL. 8. F. GABRIC: PATOLOŠKO-ANATOMSKI ZAVOD, 1921.-1922., ŠALATA 10
 FIG. 8. F. GABRIC: INSTITUTE OF PATHOLOGY AND ANATOMY, 1921-1922, 10 ŠALATA

nistarstva, invalidskog fonda i prodajom svih nekretnina u vlasništvu Zaklade, uključujući staru bolničku zgradu sa zemljištem, a propisivanjem stručne suradnje s Medicinskim fakultetom i zajedničku izgradnju usuglašenu 18. listopada 1929. godine.¹⁰ Vlasništvo, prava i obveze i dalje samostalnih ustanova trebalo je urediti ugovorom. Za mjesto izgradnje logično je odabrana Šalata.¹¹ Bolnici je ustupljeno oko 10 rali fakultetskog zemljišta „ispod instituta prema gradu”.¹² Zakladni odbor, upravni odbor Zaklade, urgentno rješava sva navedena pitanja, uključujući privremeni smještaj bolnice, rušenje stare bolničke zgrade, izradu osnove i prodaju vrijednog zemljišta u središtu grada na kojem je izgrađen Zakladni blok, po bolnici nazvan stambeno-poslovni sklop.¹³

MEĐUNARODNI NATJEČAJ ZA IDEJNI PROJEKT ZAKLADNE BOLNICE I KLINIKA MEDICINSKOG FAKULTETA

INTERNATIONAL COMPETITION FOR PRELIMINARY DESIGN FOR THE FOUNDATION HOSPITAL AND THE CLINICS OF THE SCHOOL OF MEDICINE

Složenost sklopa bolnice i klinika s medicinskom, arhitektonsko-urbanističkom i tehnološkom stajališta te specifičnost lokacije od početka s nametnule potrebu raspisivanja međunarodnog natječaja za idejni projekt kao jedini ispravan način za pronalazjenje najkvalitetnijeg rješenja. Uspjeh natječaja trebali su osigurati inozemni članovi ocjenivačkog suda i neobičajeno visoke nagrade kojima se htjelo privući najbolje stručnjake. Izradu elaborata „o programu i osnovi nove bolnice” preuzeo je izvršni odbor, odnosno liječnici Berislav Borčić¹⁴ i Josip Lochert u suradnji s Franjom Gabricem.¹⁵ Zbog odugovlačenja s potpisivanjem ugovora o suradnji i izradom elaborata, konačna odluka o raspisivanju natječaja usvojena je tek 27. ožujka 1930., nakon čega su uslijedile nove peripe-tije.¹⁶ Početkom travnja javljaju se glasine o izgradnji bolnice „prema postojećem projektu iz ranijih godina koji je dobio van natječaja te koga je naročita komisija sastavljena od stručnjaka inženjera i arhitekata te liječnika pronašla nepodesnim”, ali i o raspisivanju pozivnog natječaja za nekoliko renomiranih arhitekata.¹⁷ Protiv obiju opcija odlučno intervenira zagrebačka sekcija Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata [UJIA] zahtijevajući održavanje međunarodnog natječaja, u čemu ih podržava i Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja.¹⁸

loškog stajališta te specifičnost lokacije od početka s nametnule potrebu raspisivanja međunarodnog natječaja za idejni projekt kao jedini ispravan način za pronalazjenje najkvalitetnijeg rješenja. Uspjeh natječaja trebali su osigurati inozemni članovi ocjenivačkog suda i neobičajeno visoke nagrade kojima se htjelo privući najbolje stručnjake. Izradu elaborata „o programu i osnovi nove bolnice” preuzeo je izvršni odbor, odnosno liječnici Berislav Borčić¹⁴ i Josip Lochert u suradnji s Franjom Gabricem.¹⁵ Zbog odugovlačenja s potpisivanjem ugovora o suradnji i izradom elaborata, konačna odluka o raspisivanju natječaja usvojena je tek 27. ožujka 1930., nakon čega su uslijedile nove peripe-tije.¹⁶ Početkom travnja javljaju se glasine o izgradnji bolnice „prema postojećem projektu iz ranijih godina koji je dobio van natječaja te koga je naročita komisija sastavljena od stručnjaka inženjera i arhitekata te liječnika pronašla nepodesnim”, ali i o raspisivanju pozivnog natječaja za nekoliko renomiranih arhitekata.¹⁷ Protiv obiju opcija odlučno intervenira zagrebačka sekcija Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata [UJIA] zahtijevajući održavanje međunarodnog natječaja, u čemu ih podržava i Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja.¹⁸

Zgrada patološko-anatomskog zavoda (sa južne strane).

Zakladni odbor i Rektorat Sveučilišta u Zagrebu raspisali su međunarodni natječaj za „generalnu osnovu novogradnje Zakladne bolnice i klinika Medicinskog fakulteta” 17. srpnja 1930. godine, s ocjenjivačkim sudom u sastavu: gradonačelnik Stjepan Srkulj, liječnici Pavle Čulumović, Josip Rasuhin, Emil Prašek i Franjo Durst te arhitekti Franjo Gabrić, Vjekoslav Heinzl, Wilhelm Kreis (Dresden)¹⁹, Walter Henauer (Zürich)²⁰ i Roger-Henri Expert (Pariz)²¹ – predstavnici Udruženja arhitekata Njemačke, Švicarske i Druženja angažiranje francuskih i švicarskih arhitekata bio je predsjedan. Dotada se na međunarodne natječeaje i u ocjenjivačke sudove uglavnom pozivalo austrijske i njemačke arhitekate. Na dan raspisa potvrđena je i odluka o privremenom smještaju Zakladne bolnice u zgrade gradske ubožnice i Ortopedske bolnice na Svetom Duhu. Dio stručne javnosti i gradskih zastupnika, strahujući da će privremeno rješenje postati trajno, tj. da se nova bolnica neće izgraditi, nerealno zagovara rušenje stare zgrade tek po izgradnji nove, iako kreditima preopterećen grad nema sredstava.²³

10 Od prodaje su izuzeti kapelica i zemljište ljekarne u Gajevoj. [*** 1929.a,b]

11 Izrada ugovora povjerena je B. Borčiću i J. Lochertu. Gradnja na Salati potvrđena je u siječnju 1930. [LOCHERT, 1930.; *** 1929.c; *** 1930.a]

12 *** 1929.c

13 Članovi su odbora: gradonačelnik, predstavnici grada, ministarstva, banovine, Kaptola i nadbiskupije. Osnova je izradena 1930. na temelju rezultata natječaja iz 1929., stara zgrada je srušena 1931. Izgradnja bloka započeta je 1932. [BJAŽIĆ KLARIN, 2010.; HANIČAR BULJAN, 2007.]

14 B. Borčić (1891.-1977.), higijenicar i specijalist socijalne medicine. Direktor je Higijenskog zavoda sa Školom narodnog zdravlja [SNZ] u Zagrebu, stručnjak Društva naroda i UN-a. [DUGACKI, 1989.]

15 Odluka o međunarodnom natječaju donesena je 30. 10. 1929. Za članove žirija predviđeni su predstavnici zaklade, Fakulteta, Zbora liječnika, Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata te 3 inozemna arhitekta. [*** 1929.c; *** 1930.b,c]

16 Problem je ustupanje zemljišta. Gabrić 27.3.1930. izvještava odbor o programu natječaja, nakon čega je odlučeno da se izradi pretprojekt. [LOCHERT, 1930.; *** 1929.c; *** 1930.a,b,d]

17 *** 1930.e

18 Zaklada je usvojila mišljenje ministra. [*** 1930.g]

19 W. Kreis (1873.-1955.), arhitekt i profesor. Autor je oko 50 Bismarckovih tornjeva i brojnih javnih građevina poput Muzeja higijene u Dresdenu i Tonhalle u Düsseldorfu [VOLLMER, 1956.].

20 W. Henauer (1880.-1975.), arhitekt. S E. Witschijem izvodi zgradu burze i sinagogu u Zürichu. Osnivač je i voditelj Schweizer Baumuster Centrale [RÜMMELE, 1998.].

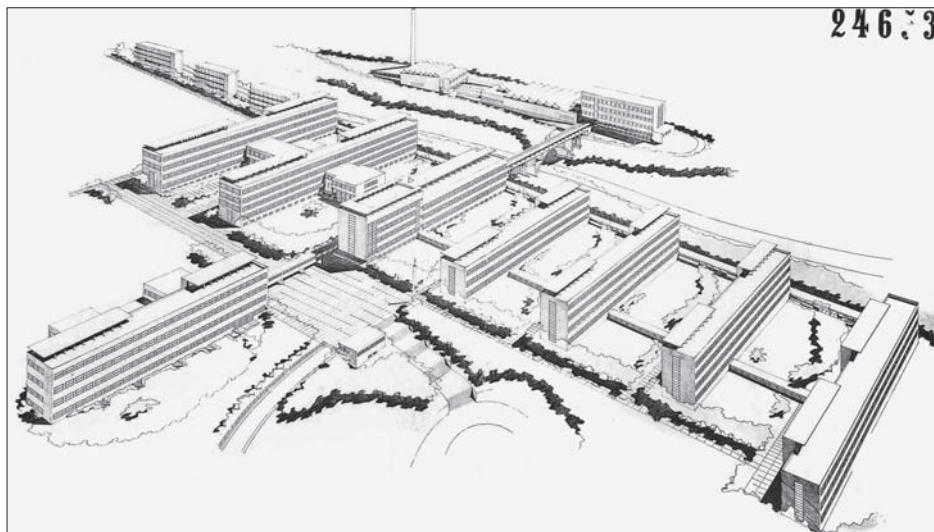
21 R.-H. Expert (1882.-1955.), arhitekt i profesor. Arhitekt je javnih i nacionalnih građevina. Izvodi zgradu veleposlanstva Francuske u Beogradu i paviljon na Svjetskoj izložbi u New Yorku 1939. [http://eng.archinform.net/arch/7242.htm]

22 S. Giedion je preporučio za *jurorske* članove CIAM-a. [BJAŽIĆ KLARIN, 2011: 142; *** 1930.h]

23 Protiv preseljenja su i V. Heinzl i M. Pilar. [LOCHERT, 1930.; *** 1930.i]

24 AP-N-2

25 Ostali su ulazi iz Voncine i Mesiceve.

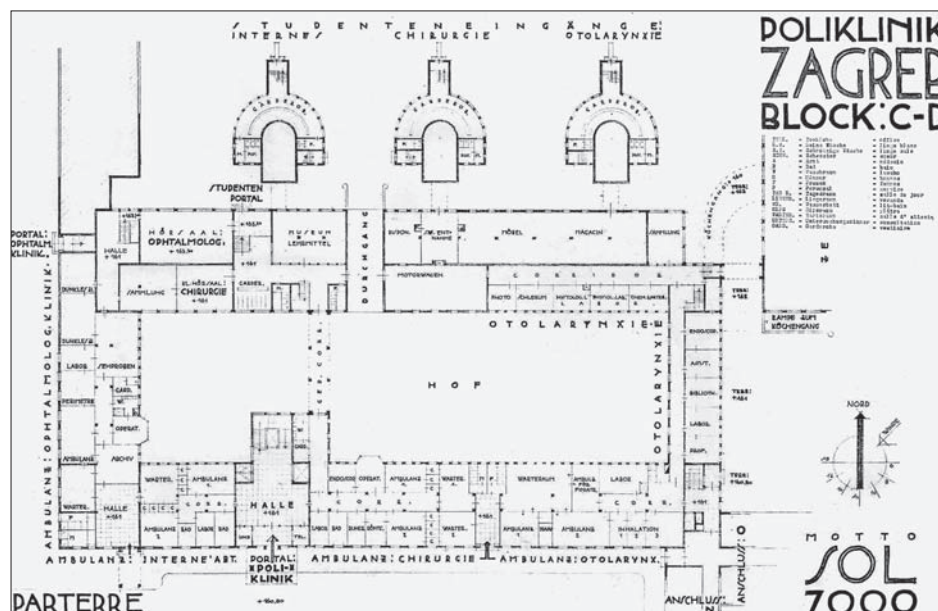
Građevni program, predstavljen i u dnevnim novinama „Jutarnji list” i „Novosti”, iznimno je opsežan. Na tri fizički odvojena gradilišta trebalo je smjestiti 23 zgrade – šest za klinike (kirursku, internu, oftalmološku, otolaringološku i neurološko-psihijatrijsku) te centralni rendgenološki i radiološki zavod Medicinskog fakulteta, devet za odjele (kirurški, interni, oftalmološki, otolaringološki, ortopedski i dermatološko-venerološki te odjel za tuberkulozu) i fizikalni zavod Zakladne bolnice, a preostalih osam za prijam bolesnika, upravu, stanove, gospodarske sadržaje i staje pokusnih životinja.²⁴ Prvo gradilište s postojećim zgradama Fakulteta i s glavnim ulazom iz Novakovce, trasirane 1930., logično je namijenjeno novim klinikama, zavodima i bolničkim odjelima.²⁵ Klinike su imale četiri,

SL 9. F. ČERMÁK I G. PAUL: ZAKLADNA I KLINIČKA BOLNICA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, NAGRADE 1 OD 3 EX AEQUO, 1930.-1931.

FIG. 9. F. ČERMÁK AND G. PAUL: FOUNDATION AND CLINICAL HOSPITAL IN ZAGREB, COMPETITION ENTRY, AWARDED PROJECT 1 OF 3 EX AEQUO, 1930-1931

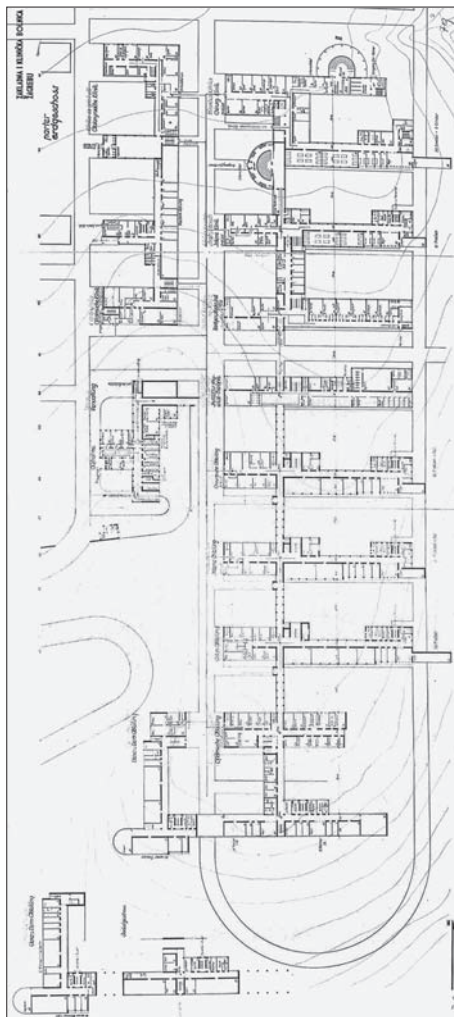
SL 10. B. STEIN I R. ZORN: ZAKLADNA I KLINIČKA BOLNICA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, NAGRADE 1 OD 3 EX AEQUO, 1930.-1931.

FIG. 10. B. STEIN AND R. ZORN: FOUNDATION AND CLINICAL HOSPITAL IN ZAGREB, COMPETITION ENTRY, AWARDED PROJECT 1 OF 3 EX AEQUO, 1930-1931

SL. 11. J. DOBRZYŃSKA I Z. LOBODA: ZAKLADNA I KLINIČKA BOLNICA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, OTKUPI 1 OD 5 EX AEQUO, 1930.-1931.

FIG. 11. J. DOBRZYŃSKA AND Z. LOBODA: FOUNDATION AND CLINICAL HOSPITAL IN ZAGREB, COMPETITION ENTRY, PURCHASED PROJECT 1 OF 5 EX AEQUO, 1930-1931

odnosno pet grupa prostorija – ambulantu, znanstvenu i nastavnu grupu u prizemlju te bolesničke jedinice i operacijski blok na katovima. Građevni program bolničkih odjela s ambulantom, bolesničkim jedinicama i specijalističko-terapijskim blokom bio je manje zahtjevan. Bolesničke jedinice u načelu su iste – bolesničke sobe i dnevni boravak, ordinacija, sobe dežurnog liječnika i sestre, čajna kuhinja, spremišta i sanitarni cvorovi.²⁶ Prijamna i upravna zgrada s ljekarnom planirane su uz glavni ulaz, dok se stanove liječnika i oženjenog osoblja u nedostatku prostora moglo smjestiti uz Vončininu. Drugo gradilište, između Vončinine i Vocarske, određeno je isključivo za zajedničke gospodarske zgrade sa stambenim sobama osoblja zbog male površine zemljišta – kuhinju sa sobama medicinskih sestara, praonicu s radionicama i sobama neoženjenoga tehničkog i podvorničkog osoblja, zgrade za dezinfekciju te ložionicu s električnom centralom i strojarnicom.²⁷ Dok su prvo i drugo gradilište povezani mostom za interni promet i vođenje instalacija, treće između Grskovićeve, Mesićeve i Suhinove potpuno je odvojeno i namijenjeno odjelu za tuberkulozu sa 100 kreveta. Rijec je o dijelu zemljišta na Bijenickoj, na kojem je 1923. planirana Zakladna bolnica.

Natjecatelji su mogli odabrati model izgradnje sklopa, tzv. *monoblok* ili sustav decentraliziranih paviljona – klinika i bolničkih odjela sa zajedničkim gospodarskim i stambenim zgradama, posredno sugeriran natječajnim programom radi jednostavne provedbe grunтовne podjele. Sustav autonomnih paviljona, odnosno specijalističkih centara s bolesničkim i terapijskim odjelom, nastao je postupnom preobrazbom klasične paviljonske bolnice potaknutom velikim promjenama u metodama liječenja koncem 19. stoljeća i specijalizacijom brojnih medicinskih područja. Suprotno od paviljonskog sustava, *monoblok* je jedna 'mega' zgrada u kojoj su objedinjeni svi bolnički odjeli ili klinike raspoređeni po etažama.²⁸ Prednosti monobloka, odnosno gradnje u visinu, jesu koncentriranje s gledišta dijagnostike, terapije i njege sve zahtjevnijih i složenijih funkcija, smanjenje troškova građenja, održavanja i rada, kao i površine zemljišta potrebnog za građenje, a to je ostavljalo prostora za daljnji razvoj na istoj lokaciji.

Konfiguracija Šalate i pogledi s okolnih brežuljaka ograničili su prosječnu visinu zgrada na dva do tri kata. Veću katnost mogu imati jedino centralno smješteni paviljoni ili dijelovi monobloka. Ostale opće odredbe programa odnose se uglavnom na kvadraturu, kubaturu, orijentaciju i osvjetljenje bolesničkih soba. Predloženo rješenje sklopa moralo je zadovoljiti zahtjeve liječnika, pogona, prometa, te urbanističke i arhitektonske zahtjeve,

s napomenom da „se ni umjetničko rješenje ne smatra kao manje važno ili nepotrebno”.²⁹ Od natjecatelja se traži položajni nacrt sklopa, tlocrti, karakteristični presjeci i pročelja svih zgrada u mjerilu 1:200, iskaz njihove izgrađene površine i prostorne zapremine te opis projekta.

REZULTATI NATJEČAJA

COMPETITION RESULTS

Nakon pet mjeseci, koliko su natjecatelji imali na raspolaganju za izradu projekta, pristiglo je 80 radova – 49 iz Njemačke, 11 iz Čehoslovačke, po 5 iz Jugoslavije i Švicarske, po 2 iz Austrije, Finske, Mađarske i Poljske, po 1 iz Albanije i Rumunjske ili SSSR-a.³⁰ Među njemačkim su arhitektima Hermann Distel, Konstantin Gutschow i Herbert Sprotte. Od pet natjecatelja iz Jugoslavije poznata su četiri: Mijo Hecimović, Stjepan Planić, Zdenko Stržić i Ernest Weissmann. Slab odaziv domaćih arhitekata, usprkos atraktivnim nagradama, može se pripisati složenosti zadatka.³¹ Zagrebački članovi ocjenjivačkog suda pregledali su radove i isključili one koji nisu udovoljavali uvjetima raspisa „kako bi, kad dođu inozemni članovi jurya rad bio pojednostavljen i olakšan”.³²

Prva plenarna sjednica ocjenjivačkog suda održana je 10. svibnja 1930. godine.³³ Umjesto natječajem predviđene prve, druge i treće nagrade, nakon trodnevnog zasjedanja dodijeljene su tri jednakovrijedne nagrade – Františku Čermáku i Gustavu Paulu iz Pra-

²⁶ Sobe uglavnom imaju 1-10 kreveta, izuzev klasnih s 1-2.

²⁷ Gospodarske su zgrade na istoj lokaciji kao u projektu Fakulteta iz 1919.

²⁸ Izraz *monoblok*, kojega razvoj počinje početkom 20. st., koristi M. Vodička [VODIČKA, 1994.].

²⁹ AP-N-2

³⁰ „Novosti” navode rumunjski, a „Jutarnji list” sovjetski rad. [*** 1931.f.g]

³¹ D. Ibler je odustao od natječaja. [HAZU-HMA-DI; LASLO, 2004.; PLANIĆ, 1932.; PREMERL, 1975.; *** 1931.v]

³² Žiri zasjeda od 31.1. u Higijenskom zavodu. [*** 1931.a.f]

³³ *** 1931.d

³⁴ F. Čermák (1903.-1998.), arhitekt i profesor, i G. Paul (1903.-1974.), arhitekt, vode ured od 1928. do 1948. Stručnjaci su za zgrade zdravstvenih ustanova. Važnije izvedbe: Sanatorij u Vrāzu s A. Tenzerom i bolnica u Chrudimu. [ŠLAPETA, FÖRTL, PAROUBEK, 1983.]

³⁵ O Steinu i Zornu nisu dostupni podaci.

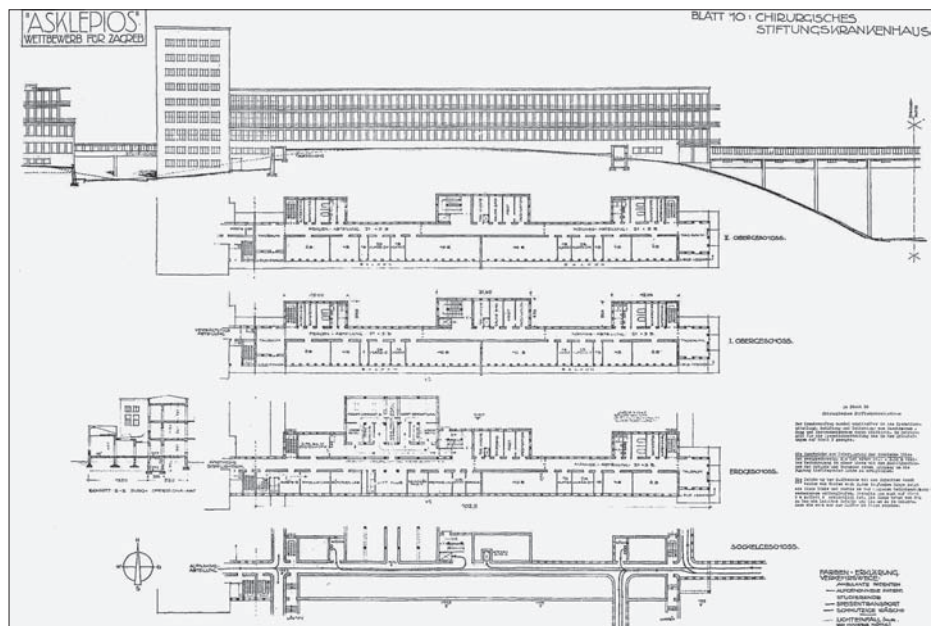
³⁶ E. Weissmann (1903.-1985.), arhitekt i stručnjak UN-a, član CIAM-a i osnivač Radne grupe Zagreb. Radi u Zagrebu, Parizu i Londonu. Od 1939. u SAD-u. Važnija izvedba: Dom štampe u Beogradu. [BJAŽIĆ KLARIN, 2011.]

³⁷ Na projektu surađuju liječnik M. Delić te arhitekti SNZ B. Teodorović i L. Senderdi. S. i Z. Dumengjić bili su crtači. [BJAŽIĆ KLARIN, 2011: 145-146 i 676; *** 1931.g]

³⁸ Na natječaju za bolnicu otkupljen je i projekt Z. i S. Dumengjića te G. Kiverova. [LASLO, BJAŽIĆ KLARIN, 2005.; BJAŽIĆ KLARIN, 2011: 145-146; RAJAKOVAC, 1991.; *** 1931.g]

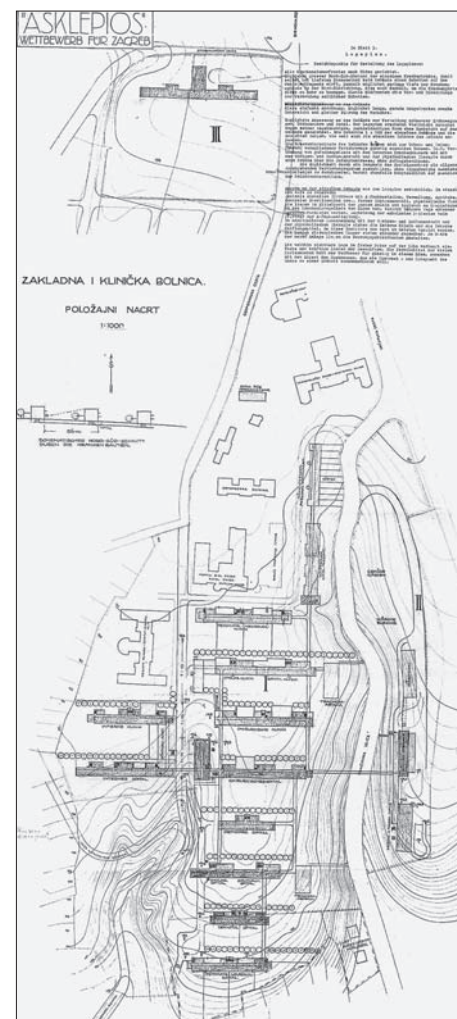
ga³⁴, Bernhardu Steinu i Richardu Zornu iz Hamburga³⁵ i Ernestu Weissmannu³⁶, višegodišnjem suradniku Le Corbusiera, koji je 'preko noći' postao jedan od najpoznatijih predstavnika nove generacije zagrebačkih arhitekata.³⁷ Weissmann i tandem Mladen Kauzlaric i Stjepan Gombos 1931. godine osvajaju i dvije treće nagrade na međunarodnom natječaju za Židovsku bolnicu u konkurenciji od 225 radova, a gotovo istovremeno Zdenko Stržić jednu od tri *ex aequo* nagrade na međunarodnom natječaju za kazalište u Harkovu.³⁸ Stržić je i jedini domaći arhitekt nagrađen na međunarodnom natječaju za regulatornu osnovu Zagreba.³⁹

Na natječaju za Zakladnu i kliničku bolnicu otkupljeno je pet radova – Jadwige Dobrzyńske i Zygmunta Lobode iz Varšave⁴⁰, profesora Visoke tehničke škole u Zürichu Williama Dunkela⁴¹ sa suradnikom Heinzom Lippom, Benne Schachnera⁴² iz Münchena, Gustava Schölera iz Beča te Hansa Tietmanna i Karla Haakea iz Düsseldorfa.⁴³ Rad Mije Hećimovića ušao je u uzi izbor. Među sudioničima natječaja bio je i tada u svijetu još neafirmirani Alvar Aalto.⁴⁴ Izložba natječajnih radova održana u Zagrebačkom zboru u Martičevoj ulici koncem svibnja i početkom lipnja 1931. nije izazvala osobito zanimanje Zagrepčana. Razlozi su, navodno, bili sporost odgovornih, ali i odugovlačenje s prodajom Zakladina zemljišta na Trgu.⁴⁵ Dijelovi natječajnih radova, fotografije položajnih nacrti, tlocrta prizemlja, dijelova sklopa, perspektivnih prikaza i maketa, snimljenih vjerojatno na izložbi, sačuvani su u arhivu Odjela za sani-

tetsku tehniku Škole narodnog zdravlja „Andrija Štampar” u Zagrebu.

Konačna odluka o modelu izgradnje, paviljonskom sustavu ili monobloku nije donesena tijekom žiriranja pa možemo pretpostaviti da su članovi ocjenjivačkog suda od oba modela odabrali najbolja rješenja. Sve tri nagrade i tri otkupa dodijeljeni su autorima paviljonskog sustava, koji su nedvojbeno prevladavali među natječajnim radovima, uključujući projekte Zdenka Stržića, Mije Hećimovića, Konstantina Gutschowa i Herberta Sprottea te Alvara Aalta, a dva otkupa autorima monobloka.⁴⁶ Zajednička odlika nagrađenih projekata paviljonskog sustava, Steina i Zorna, Františeka i Čermaka, Dobrzyńske i Lobode, Schachnera i Schölera, jest gotovo potpuno poštivanje raspisom zadanog položaja zgrada. Paviljoni klinika i bolničkih odjela pravocrtno su razmješteni čitavom dužinom prvoga gradilišta, od zgrade Dekanata do padine prema Vlaškoj.⁴⁷ Postojeće zgrade Fakulteta uvjetovale su smještaj novih klinika na sjevernom, bolničkih odjela na južnom dijelu terena, a zajedničkih zavoda za fizikalnu terapiju te rendgenologiju i radiologiju između njih.⁴⁸ U svim projektima, izuzev Weissmannova, novoplanirane zgrade imaju južnu orijentaciju i povezane su glavnom internom komunikacijom položenom u smjeru sjever-jug. Većina projektanata predviđa i natkrivenu komunikaciju za osoblje na razini prizemlja ili prvoga kata.⁴⁹

SL. 12. B. SCHACHNER: ZAKLADNA I KLINIČKA BOLNICA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, OTKUPI 1 OD 5 *EX AEUQO*, 1930.-1931.

FIG. 12. B. SCHACHNER: FOUNDATION AND CLINICAL HOSPITAL IN ZAGREB, COMPETITION ENTRY, PURCHASED PROJECT 1 OF 5 *EX AEUQO*, 1930-1931

39 ***1931.c,e

40 J. Dobrzyńska (1898.-1940.), arhitektica. Vaznije izvedbe: sa Z. Lobodom dječji sanatorij u Istebni i poslovna zgrada P.K.O. u Poznau. O Z. Lobodi nisu dostupni podaci. [BYRSKI, 1937.; J. D., 1937.]

41 W. Dunkel (1893.-1980.), arhitekt, slikar i profesor. Jedan je od predvodnika *novoga gradjenja* u Švicarskoj. Vaznije izvedbe: Tvornica automobila Orion u Zürichu i arhitektova kuća u Kilchbergu. [MAURER, 1998.]

42 B. Schachner (1902.-1987.), arhitekt i profesor. Stručnjak je za izgradnju bolnica. Vaznija izvedba: Dječja bolnica u Kölnu. [KALKMANN, 2003: 377]

43 H. Tietmann (1883.-1935.) i K. Haake (1889.-1975.), arhitekti. Vaznije izvedbe: Rudolf-Oetker Halle u Bielefeldu, crkve Sankt Francis Xavier i Sankt Bruno, uredske zgrade Industriehaus i Pressehaus u Düsseldorfu. [KANZ, 2001]

44 Aaltov projekt opsežno je elaboriran u člancima L. Pleštine, D. Radović Mahečić i A. Lasla. [PLEŠTINA, 1976.; RADOVIĆ MAHEČIĆ, 1995.; LASLO, 2004.; *** 1931.i,j]

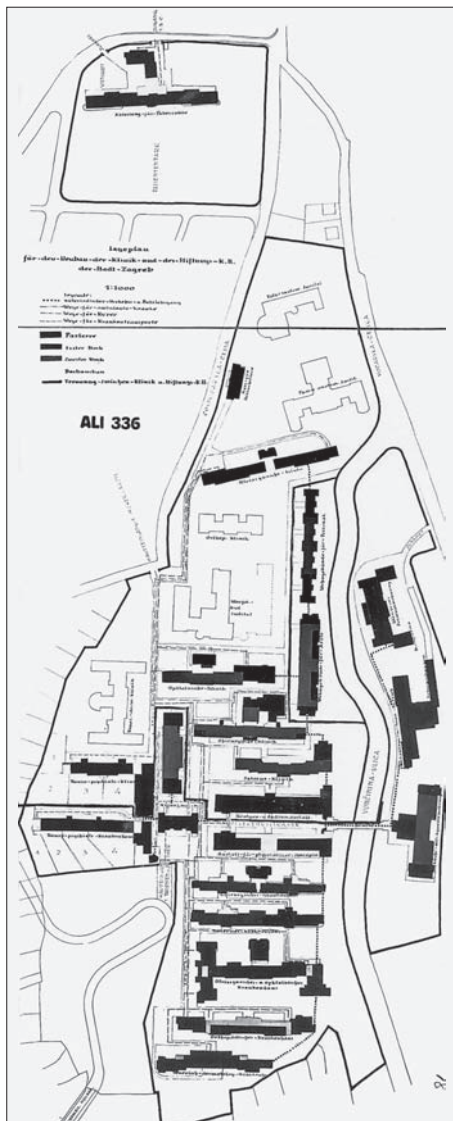
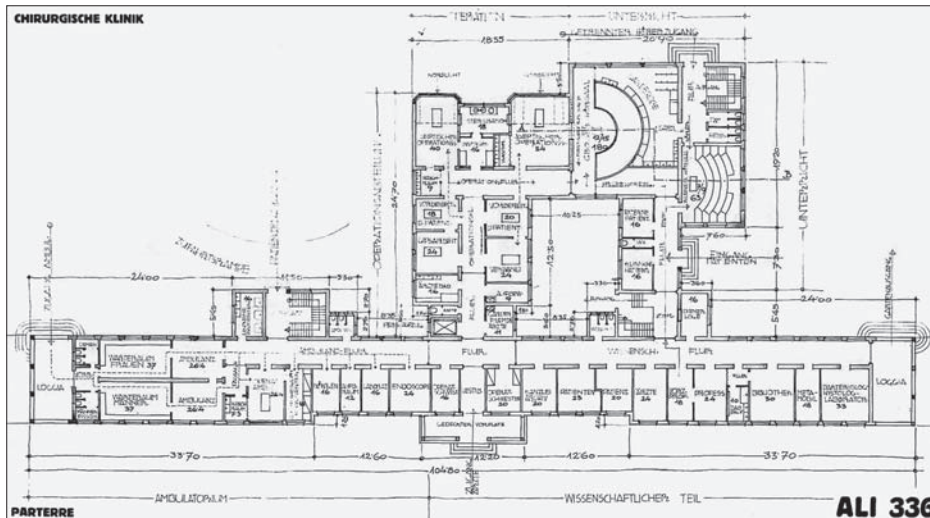
45 RAJAKOVAC, 1931.; *** 1931.j

46 Projekti Stržića, Hećimovića i Planica predstavljeni su stručnoj javnosti u više navrata. [PLANIC, 1932.; PREMERL, 1975.]

47 HARBERS, 1931.; *** 1931.u; *** 1931.-1932.

48 Neurološko-psihijatrijska klinika i odjel smješteni su bez iznimke na rubu sklopa. Stein i Zorn jedini smještaju odjel na II. gradilištu. [AP-N-2]

49 Jedina je iznimka G. Schöler.

Svi arhitekti oblikuju i središnji distribucijski prostor uz glavni ulaz iz Novakove, prijamnu i upravnu zgradu, a s pažnjom se odnose i prema vanjskim prostorima, pejsažnim površinama inkorporiranim između zgrada dovoljno udaljenih da se međusobno ne zasjenjuju. Stambene zgrade većinom su duž zapadne strane Vončinine, a gospodarske na gradilištu istočno od nje.⁵⁰ Zgrade sklopa su dvokatne, trokatne ili četverokatne. Vertikalne akcente visim zgradama oblikuju Stein i Zorn južnim sesterokatnim krilom s klinikama, te Schachner deveterokatnim tornjem s prijamom, ljekarnom, upravom i stanovima ravnatelja i liječnika, čime bitno smanjuje broj zgrada. Isto pokušavaju i ostali nagradni arhitekti, izuzev Gustava Schölera, a analiza natječajnih radova upućuje na zaključak da su upravo redukcija broja zgrada zajedno s funkcionalnim objedinjavanjem srodnih sadržaja i tipizacijom paviljona bili glavni kriteriji kod ocjenjivanja. Nagradni češki i njemački tandem smjštaju sve gospodarske sadržaje u dvije zgrade, a sve klinike u jednu zgradu razvedene osnove u obliku slova 'H', odnosno pravokutne osnove s unutrašnjim dvorištem, s dvoranama za predavanja priključenim na glavni korpus.⁵¹ Uz smanjene troškove izgradnje i održavanja prednosti su i centralizacija ambulanti i operacijskog bloka. Bolnički su odjeli u jednotraktnim, odnosno dvotraktnim tipskim paviljonima s bolesničkim sobama na južnoj i prostorijama liječnika, servisnim prostorijama i vertikalnim komunikacijama na sjevernoj strani hodnika.

Tipске paviljone prikladne i za bolničke odjele i klinike projektiraju i Schachner, Weiss-

SL. 13. G. SCHÖLER: ZAKLADNA I KLINIČKA BOLNICA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, OTKUPI 1 OD 5 EX AEQUO, 1930.-1931.

FIG. 13. G. SCHÖLLER: FOUNDATION AND CLINICAL HOSPITAL IN ZAGREB, COMPETITION ENTRY, PURCHASED PROJECT 1 OF 5 EX AEQUO, 1930-1931

mann, Dobrzyńska i Loboda. Glavni nedostatak projekata poljskih arhitekata i Weissmanna jest prevelik broj zgrada koji je ovaj potonji pokušao nadomjestiti primjenom cjelovita fleksibilnog sustava montažne izgradnje utemeljenog na slobodnom planu, montažnoj konstrukciji stupova i ploča, nenosivim pregradnim zidovima i slobodnim pročeljima. Weissmannov rad nagrađen je u prvom redu zbog originalnog doprinosa rješavanju problema izgradnje bolnica, rezultata višegodišnjega sustavnog bavljenja zgradama zdravstvenih ustanova.⁵² Od svih nagrađenih projekata s paviljonskim sustavom nije jasno zašto je Schölerov rad otkupljen. Sve su zgrade osebuje individualne gradnje, simetrične kompozicije s rizalitim i ulazima dodatno istaknutim stupovima i stubama. Na neracionalnost rješenja ukazuju i pojedini bolnički odjeli s nekoliko zgrada.

Monoblok – jednu odnosno dvije zgrade orijentirane dužom osi u smjeru istok-zapad – predlažu William Dunkel i Hans Tietmann te Karl Haake.⁵³ Ocjenjivački sud i investitori prepoznali su prednosti monobloka koji, ipak, glede unutrašnjeg rasporeda prostorija i kvalitete smještaja bolesnika nisu donijeli ništa novo. Zgrade su klasični dvotrakti s unutrašnjom organizacijom prostorija kakvu imaju i klinike i bolnički odjeli paviljonskog sustava. Okomito na glavni trakt obično su priključene i trostrano orijentirane velike bolesničke sobe koje je predvidio i Dunkel. Četiri izbačena krila sa sobama na južnoj strani preuzeta su i u izvedenom projektu Zakladne bolnice na Rebru. Koliko su otkupljeni projekti Dunkela i Tietmanna te Haakea utjecali na ostvareni projekt, potrebno je istražiti.

Nagrađeni projekti i otkupljeni Williama Dunkela, Benne Schachnera te Jadwige Dobrzyńskiej i Zygmuta Lobode potvrdili su još jednom da *novo gradnje* nije pomodan trend kratkoga vijeka, nego u europskim razmjerima općeprihvaćen novi prostorni, konstruktivni, a stoga nužno i oblikovni koncept. Svi autori primjenjuju ravne krovove, nosivu konstrukciju stupova i ploča s nenosivim pregradnim zidovima, ili poput Schachnera kombinaciju stupova i uzdužnih nosivih zidova koji su – u

50 Dobrzyńska i Loboda jedini smjštaju stambene zgrade i na II. gradilištu, a Stein i Zorn jedini kuhinju na I. gradilištu.

51 Paul i Čermák u jednu zgradu smjštaju i prijam, rendgenološke zavode, fizikalnu terapiju i upravu.

52 *** 1931.h

53 Tietmann i Haake odvajaju bolnicu i klinike.

54 ŠEGVIĆ, 1991: 16

55 Weissmann je navodno nagrađen samo kako bi se udovoljilo Henaeru i Expertu. [BJAŽIĆ KLARIN, 2011: 189]

56 *** 1931.m

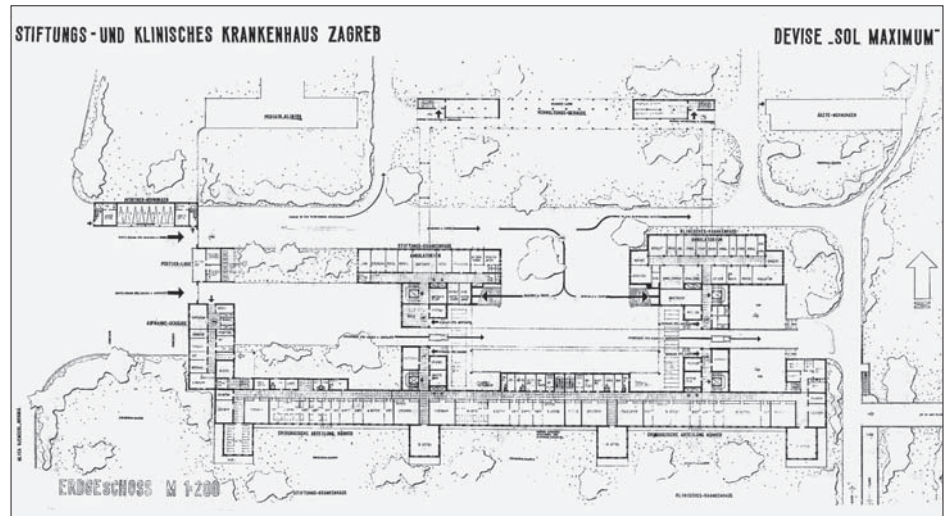
57 Tietmann je odabran 11.11.1931. [*** 1931.k]

sintezi s jednotraktnim, odnosno dvotraktnim prostornim rješenjem i zahtjevom za kvalitetnim osvjetljenjem – za ishod imali jednostavne, čiste volumene veće ili manje strogosti s dugim potezima prozora u nizu. Najavangardniji je bio Weissmannov projekt. Vidljivom konstrukcijom, ovješanim staklenim pročeljima i vertikalnim komunikacijama, izdvojenim iz glavnoga korpusa zgrade, Weissmann je anticipirao *high-tech* estetiku gradeci „solidan most prema budućnosti koja dolazi”.⁵⁴ Montazni ostakljeni paviljoni nisu bili prihvatljivi jer 1930-ih još ne postoje tehnološki uvjeti za njihovu kvalitetnu izvedbu. Status *novoga gradnja*, međutim, nije bio upitan. Investitori su samo željeli solidnu, već iskušanu arhitekturu ‘klasičnoga’ internacionalnog stila, koja ne negira tradicionalnu predodžbu zgrade i koja uvažava njezino društveno značenje poput gimnazije Egona Steinmanna u Krizanićevoj ulici ili Trgovacke akademije Zvonimira Vrkljana na Trgu kralja Petra Krešimira IV. (danas Ministarstvo obrane Republike Hrvatske).

EPILOG

EPILOGUE

Epilog međunarodnoga natječaja za Zakladnu i kliničku bolnicu bila je višegodišnja afeta vezana za izradu nacrtu, u kojoj su sudjelovala zagrebačka strukovna udruženja, pojedini arhitekti i uglednici. Ubrzo po okončanju natječaja ispostavilo se da Zakladni odbor i Medicinski fakultet ne žele izvesti nijedan od tri projekta nagrađena jednakovrijednim nagradama, što je bilo njihovo legitimno pravo i uobičajen ishod međuratnih natječaja.⁵⁵ U ljeto 1931. pozvani su Hans Tietmann i Karl Haake, Jadwiga Dobrzyńska i Lav Kalda na podnošenje ponude za izradu izvedbenih nacrtu.⁵⁶ Odabrani su Tietmann i Haake, a time i model izgradnje – monoblok. Sklapanje posla uvjetovano je suradnjom s domaćim mladim arhitektima kako bi i Zagreb dobio stručnjake „s nekom faktičkom praksom u bolničkim pitanjima”.⁵⁷ Ovakvo stajalište, uz mišljenje investitora o potrebi održavanja novoga natječaja u slučaju da se izrada nacrtu povjeri domaćim arhitektima, izazvalo je revolt Zagrebačke inženjerske komore i Sekcije

Zagreb UJIA. Udruženje je stalo u obranu prava nagrađenoga domaćeg arhitekta na izvedbu. Posao je zbog ‘neizvedivosti’ projekta i neposjedovanja ovlaštenja trebalo povjeriti Ernestu Weissmannu u zajednici „s još kojim poznatim stručnjakom, koji je kod nas radio i posjeduje nesumljivo dobru praksu i dobru reputaciju”.⁵⁸ Braneci Weissmanna, struka je u biti branila svoju čast i položaj domaćih arhitekata, za kojih su nezaposlenost, osim krize, bili odgovorni upravo inozemni arhitekti privremeno zaposleni u Zagrebu. Protest je uvažen i inicijativa je prepuštena Inženjerskoj komori koja je željela osigurati posao svojim članovima.⁵⁹ Zakladnom odboru i Fakultetu predložena je grupa od osam arhitekata pod vodstvom profesora Tehničkog fakulteta – Huga Ehrlicha i Ede Sena.⁶⁰ Odabrani arhitekti nisu se mogli usuglasiti i početkom 1932. godine raspisan je natječaj za izradu izvedbenih nacrtu isključivo za članove Zagrebačke inženjerske komore. Odaivali su se Laza Đunderski, Hugo Ehrlich i Edo Sen, Ignjat Fischer, Drago Ibler, Lav Kalda i Dionis Sunko.⁶¹ Ishod natječaja bio je predvidljiv. Izrada nacrtu povjerena je 10. veljače 1932. Lavu Kaldi. Ovaj put posao je bio uvjetovan suradnjom s inozemnim stručnjakom Hansom Tietmannom. Plan s Tietmannom osujetilo je Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja.⁶² Inzistirajući na zapošljavanju domaćih stručnjaka, naložilo je raspisivanje novoga kratkoročnog natječaja otvorenog za sve jugoslavenske arhitekate i inženjere – članove Komore s minimalno 10 godina radnog iskustva. S raspisivanjem natječaja odugovlačile su i nadležne institucije u Beogradu, te Zaklada i Medicinski fakultet koji su razmišljali o osnivanju vlastita tehničkog ureda pod vodstvom domaćeg stručnjaka. Odluka o raspisivanju natječaja potvrđena je tek u siječnju 1933. godine.⁶³ Čitav slučaj u međuvremenu je dobio i me-

Sl. 14. W. Dunkel: Zakladna i klinička bolnica u Zagrebu, natječajni projekt, otkupi 1 od 5 *ex aequo*, 1930.-1931.

Fig. 14. W. Dunkel: Foundation and Clinical Hospital in Zagreb, competition entry, purchased project 1 of 5 *ex aequo*, 1930-1931

⁵⁸ UJIA održava izvanrednu sjednicu istoga dana. [*** 1931.l.]

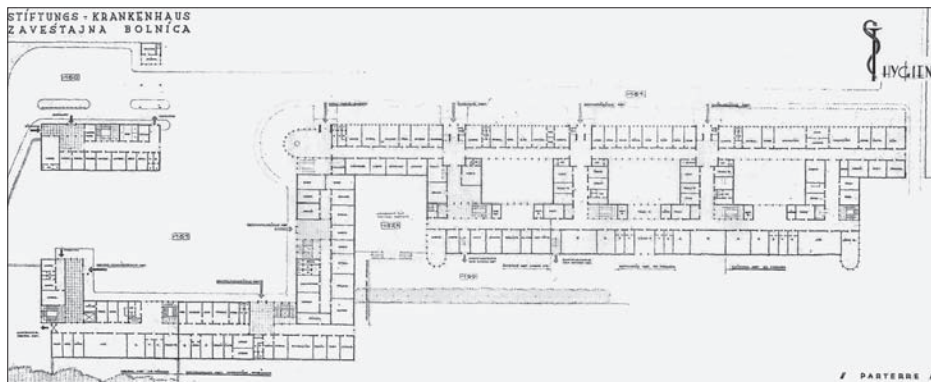
⁵⁹ Komora je uključena u pregovore s Tietmannom koncem 1931. Tietmann je odbio prijedlog da izradi idejni, a domaći arhitekti izvedbeni projekt. [*** 1931.m,n,o,p]

⁶⁰ Komora iznosi izmijenjen prijedlog H. Ehrlicha. Predloženi arhitekti trebali su izraditi idejni, a mladi izvedbeni projekt. [HAZU-HMA-DI; *** 1931.r,s,t]

⁶¹ Raspisom nije bilo određeno na temelju kojeg projekta će se raditi izvedbeni nacrti.

⁶² Zaprimiteljeno je 10 ponuda. Istodobno se i dalje pregovaralo s Tietmannom. [*** 1932.a,b]

⁶³ Bjažić Klarin, 2011: 200; *** 1932.c,d,e; *** 1933.a

SL. 15. H. TIETMANN I K. HAAKE: ZAKLADNA I KLINIČKA BOLNICA U ZAGREBU, NATJEČAJNI PROJEKT, NAGRADE 1 OD 5 *EX AEQUO*, 1930.-1931.

FIG. 15. H. TIETMANN AND K. HAAKE: FOUNDATION AND CLINICAL HOSPITAL IN ZAGREB, COMPETITION ENTRY, PURCHASED PROJECT 1 OF 5 *EX AEQUO*, 1930-1931

dunarodni epilog. Revoltiran ponašanjem Zaklade i Fakulteta, ali i kolega, Ernest Weissmann je o aferi izvjestio odbor [CIRPAC] Međunarodnog kongresa moderne arhitekture [CIAM] na zasjedanju u Barceloni u ožujku 1932. godine. Rezultat je bilo formalno obraćanje CIRPAC-a gradonačelniku Zagreba bez konkretnog zahtjeva i bez rezultata.⁶⁴

Zaklada se tijekom 1933. godine intenzivno bavila mišlju i o samostalnoj izgradnji jer ni nakon tri godine nisu bila osigurana zakonom propisana sredstva. Samostalna izgradnja bolnice iziskivala je izmjenu i medicinskog i građevnog programa te novu lokaciju.⁶⁵ Grad je ustupio zemljište na Rebru „sjeverno od Petrove, zapadno od Bukovačke, istočno od Jordanovca“, a konačna odluka o gradnji potvrđena je u rujnu 1934. godine. Iako se odustalo od izgradnje s klinikama i promijenjena je lokacija, „doneseni su zaključci o gradnji nove bolnice za koju će se upotrijebiti djelomično nacrti međunarodnog natječaja“. Prilagodba natječajnih projekata prepuštena je odboru stručnjaka i povjerenika Zaklade.⁶⁶

Epopėja o izradi izvedbenih nacrti Zakladne bolnice s 843 kreveta zaključena je u veljači 1935. sklapanjem izravne pogodbe s Franjom Gabricem i Stankom Kliskom⁶⁷, projektantom zgrada banovinskih bolnica u Požegi, Sušaku, Sisku i Glini, te Ivom Juranovićem⁶⁸, s kojim je surađivao i Antun Ulrich.⁶⁹ Gabrić je zlorabio visoki položaj u UJIA i godinama stje-

cano povjerenje Zakladnog odbora – od izrade podloga i žiriranja međunarodnog natječaja do rada u užem odboru. Projekt četverokatnog monobloka s osnovom u obliku slova ‘H’, s četiri južna krila s bolesničkim sobama (tzv. *bettenhaus*), dovršen je u prosincu 1935. godine kada su započeti i zemljani radovi. Bolnica s 12 odjela imala je brojne nedostatke poput centraliziranoga operacijskog bloka, prema mišljenju liječnika opasnog po živote pacijenata, i bolesničkih soba orijentiranih prema zapadu i zaštićenih od prekomjerne insolacije *esslinger* roletama. Izgradnja bolnice trajala je šest godina. Opća javna bolnica Zakladna bolnica u Zagrebu sa svim „tekovinama suvremene medicine i socijalnog progressa“ otvorena je na prvu obljetnicu Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1942.⁷⁰ Godinu dana ranije kirurška i interna klinika, rendgenološki i radium zavod Medicinskog fakulteta bili su predmet još jednoga arhitektonskog natječaja na kojem su nagrađeni projekti Vladimira Turine i Zvonimira Tišine, Zoje Dumengjić i Zvonimira Kavurica. Ni ovaj natječaj nije polučio prizeljktivani ishod – izgradnju novih zgrada Fakulteta na Šalati, na mjestu kojeg će u drugoj polovici tridesetih i nakon Drugoga svjetskog rata biti izgrađen sportsko-rekreacijski centar.⁷¹

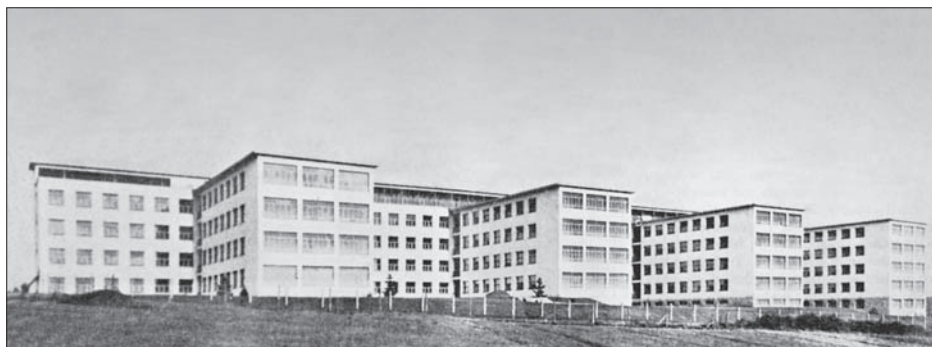
ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Natječaj za Zakladnu bolnicu i klinike Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu potvrdio je primat *novoga građenja*, neprijepornu kvalitetu nove generacije zagrebačkih arhitekata i spremnost investitora da prihvate najsvremenije svjetske trendove u izgradnji bolničkih zgrada. Za najveći i najzahtjevniji bolnički, znanstveni i obrazovni sklop međuratnog razdoblja predložen je u Europi općeprihvaćeni sustav decentralizirani

SL. 16. F. GABRIĆ, I. JURANOVIĆ, S. KLISKA I A. ULRICH: ZAKLADNA BOLNICA NA REBRU, 1934.-1941., KIŠPATICEVA 12 / DANAS KLINIČKI BOLNIČKI CENTAR ZAGREB

FIG. 16. F. GABRIĆ, I. JURANOVIĆ, S. KLISKA AND A. ULRICH: FOUNDATION HOSPITAL “REBRO”, 1934-1941, 12 KIŠPATICEVA ST. / TODAY UNIVERSITY HOSPITAL CENTRE, ZAGREB

⁶⁴ Weissmann je autor pisma gradonačelniku. [BJAŽIĆ KLARIN, 2011: 201-203]

⁶⁵ Grad je jedini ispunio obveze. Samostalna izgradnja potvrđena je 8.11.1933. [*** 1933.b; *** 1934.a]

⁶⁶ *** 1934.b

⁶⁷ S. Kliska (1896.-1969.), arhitekt i profesor. Stručnjak je za zgrade zdravstvenih ustanova. Nakon rata gradi bolnice u Skopju, Beogradu, Zenici i Tuzli. [LASLO, 1995.]

⁶⁸ O I. Juranoviću nisu dostupni podaci.

⁶⁹ Ponude za izradu projekta predali su i ŠNZ i Ibler i Strižić. [*** 1935.a,b; *** 1936.a]

⁷⁰ Konačna odluka o gradnji *monobloka* usvojena je po imenovanju projektanata. Medicinski i građevni program naknadno su izmijenjeni. Liječnici su protestirali protiv rješenja operacijskog bloka. Građevinska dozvola izdana je u ljetu 1936. [HR-DAZg-1122; ZGD; Kišpaticeva – bolnica; HR-DAZg-10; GPZ; GO; ZKB/a, b; CVITANOVIC, 1942: 173; ENES, 1935.; *** 1935.b; *** 1936.b,c; *** 1942.]

⁷¹ UCHTYL, ŠTULHOFER, BARISIC MARENIC, 2007.

⁷² RADOVIĆ MAHEČIĆ, 1999.

⁷³ MORETTI, bez datacije

ranih paviljona, ali i monoblok koji je podrazumijevao korištenje novih konstrukcija, materijala i tehnologija poput mehanike ventilacije i dizala. Sustav decentraliziranih paviljona, predložen u sva tri nagradena i tri otkupljena projekta, nastavljao se na tradiciju klasične paviljonske bolnice, izvedene i u Zagrebu izgradnjom Kraljevskoga zemaljskog zavoda za umobolne 1879. i bolnice Se-stara milosrdnica 1894. Kune Waidmanna, preobrazbom koje je, uostalom, i nastao.⁷² Ne postajući rezultate natječaja, što je u međuracu pravilo, a ne izuzetak, investitori su se odlučili za monoblok. U korist monobloka prevagnuli su veća ekonomičnost izgradnje i održavanja te manja površina izgrađenog zemljišta. Posebno treba istaknuti da je u Zagrebu odabran monoblok već 1931. Naime, monoblok je u opću primjenu ušao u Sjedinjenim Američkim Državama 1920-ih, a u Europi tek 1930-ih godina. Izgradnja monoblok bolnice Beaujon u Clichyju kraj Pariza i monoblok bolnice Claude Huriez u Lillu Jeana Waltera i Urbaina Cassana započete su 1933., tj. 1934.⁷³ Nažalost, zbog odustajanja od zajedničke izgradnje bolnice i klinika, za što su zaslužna nadležna ministarstava u Beogradu, nove lokacije na Rebru i zbog promjene građevnog programa te novih političkih i gospodarskih prilika, Zakladna bolnica – prvi zagrebački monoblok – dovršena je tek 1942. godine. Izvedena bolnica Franje Gabrića, Stanka Kliske, Ive Juranovića i Antuna Ulriča, uz prednosti koje je jamčila centralizacija bolničkih odjela i izgradnja u visinu, imala je brojne nedostatke. Pokazala je koliko je važno na projektu angažirati najbolje stručnjake, a to je i bila glavna, neostvorena nakana natječaja. Ernest Weissmann je nesumnjivo bio jedan od njih. Kvaliteta projekta koji je pokazao sve mogućnosti novoga načina promišljanja funkcije, prostora i tehnologija građenja nije bila upitna, već isključivo nemogućnost njegove izvedbe 1930-ih.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

- BAGARIĆ, M. (2011.), *Arhitekt Ignjat Fischer*, Zagreb
- BARISIĆ MARENIC, Z. (2007.), *Arhitektica Zoja Dumengjić: osobnost djela u kontekstu hrvatske moderne arhitekture*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
- BAZALA, V. (1969.), *Povijest zagrebačkih bolnica*, „Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae”, I. dio, 9 (1-2): 147-162, Beograd
- BAZALA, V. (1970.), *Povijest zagrebačkih bolnica*, „Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae”, II. dio, 10 (1): 35-55, Beograd
- BJAŽIĆ KLARIN, T. (2010.), *Zakladni blok u Zagrebu – urbanističke i arhitektonske odlike*, „Prostor”, 18 (40): 322-335, Zagreb
- BJAŽIĆ KLARIN, T. (2011.), *Ernest Weissmann: arhitektonsko djelo 1926.-1939.*, disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb
- BOŽIĆ, N.; ŠTULHOFER, A. (2000.), *Franjo Gabrić*, u: OBAD-ŠCITAROCI, M. [ur.], *Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet, 1919./1920.-1999./2000. Osamdeset godina izobrazbe arhitekata u Hrvatskoj*, 189, Zagreb
- BYRSKI, E. (1937.), *Gmach P.K.O. w Poznaniu*, „Architektura i budownictwo”, 13 (7): 243-273, Warszawa
- CVITANOVIC, Š. (1942.), *Zakladna bolnica na Rebru*, „Liječnički vjesnik”, 64 (5): 173-178, Zagreb
- DUGAČKI, V. (1989.), *Borčić, Berislav*, Hrvatski bibliografski leksikon, 2: 147-148, Zagreb
- ENES (1935.), *Danas započinju radovi oko gradnje moderne Zakladne bolnice, koja će stajati 52 milijuna dinara*, „Novosti”, 29 (352 /19.12.): 5, Zagreb
- HANICAR BULJAN, I. (2007.), *Promišljanje urbaniteta u opusu arhitekta Stjepana Planica – natjecajni radovi u Zagrebu od 1929. do 1940. godine*, znanstveni seminar, Zagreb
- HARBERS, W. (1931.), *Krankenhauswettbewerb Zagreb*, „Der Baumeister”, 29 (9): 338-343, München
- HORVAT, K.; MOLNAR, B. (2011.), *Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća*, knjiga I., Zagreb
- J. D. (1937.), *Sanatorium w Istebej na Slasku Cieszynskim*, „Architektura i budownictwo”, 13 (11-12): 391-415, Warszawa
- KALKMANN, U. (2003.), *Die Technische Hochschule Aachen im Dritten Reich (1933-1945)*, Aachen
- KANZ, R. (2001.), *Architekturführer Düsseldorf*, Berlin
- LASLO, A. (1995.), *Kliska, Stanko*, Enciklopedija hrvatske umjetnosti, 434, Zagreb
- LASLO, A. (2004.), *Alvar Aalto. Podijeljene mištot*, „Oris”, 6 (29): 110-131, Zagreb

- LASLO, A.; BJAŽIĆ KLARIN, T. (2005.), *Međunarodni natječaj za Židovsku bolnicu u Zagrebu*, katalog izložbe, Zagreb
- LOCHERT, J. (1930.), *Zakladnu bolnicu treba provizorno preseliti na Sv. Duh*, „Jutarnji list”, 19 (6623 /13.7.): 6, Zagreb
- MAURER, B. (1998.), *Dunkel, William*, u: *Architektenlexikon der Schweiz 19./20. Jahrhundert*, 153-154, Basel-Boston-Berlin
- MORETTI, B. I. F. (bez datacije), *Ospedali*, Milano
- MURAJ, I. (2004.), *Klinika za ortopediju na Šalati u Zagrebu arhitekta Egona Steinmanna*, „Prostor”, 12 (27): 99-109, Zagreb
- PETRIK, M. (1935.), *Novi paviljon Gradske bolnice za zarazne bolesti pod državnom upravom u Zagrebu*, „Tehnički list”, 17 (19-20): 265-270, Zagreb
- PLANIC, S. [ur.] (1932.), *Problemi savremene arhitekture*, Zagreb
- PLEŠTINA, L. (1976.), *I veliki covjek je smrtan (o Alvaru Aalto)*, „Čovjek i prostor”, 23 (279): 16-19, Zagreb
- PREMERL, T. (1975.), *Zdravstveni objekti i projekti hrvatske moderne arhitekture*, „Arhitektura”, 28 (152-153): 26-36, Zagreb
- RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (1995.), *Alvar Aalto – natjecajni rad za bolnicu u Zagrebu (1930.-1931.)*, „Peristil”, 38: 139-144, Zagreb
- RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (1999.), *Prilog poznavanju opusa Kune Waidmanna*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 23 (23): 163-176, Zagreb
- RAJAKOVAC, B. (1931.), *O savremenim arhitektima. Marginalija k izložbi projekata za novu Zakladnu i Kliničku bolnicu u Zagrebu*, „Merkuorov vjesnik”, 27 (7-8): 187-188, Zagreb
- RAJAKOVAC, B. (1991.), *Iz sjecanja na Ernesta Weissmanna*, „Čovjek i prostor”, 38 (454-455): 20-21, Zagreb
- RÜMMELE, S. (1998.), *Henauer und Witschi*, u: *Architektenlexikon der Schweiz 19./20. Jahrhundert*, 262, Basel-Boston-Berlin
- SEGVIC, N. (1991.), *Haarlemski egzodus Ernesta Weissmanna*, „Čovjek i prostor”, 38 (454-455): 16-19, Zagreb
- ŠLAPETA, V.; FOŘTL, K.; PAROUBEK, J. (1983.), *František Čermák a Gustav Paul*, katalog izložbe, Prag
- UCHYTL, A.; ŠTULHOFER, A.; BARISIĆ MARENIC, Z. (2007.), *Arhitekt Franjo Bahovec*, Arhitektonski fakultet, Zagreb
- VODIČKA, M. (1994.), *Bolnice*, Zagreb
- VOLLMER, H. [ur.] (1956.), *Kreis, Wilhelm*, „Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX Jahrhunderts”, Leipzig
- ZEBEC, M. (1994.), *Fotoarhiv odjeljenja za sanitarnu tehniku Škole narodnog zdravlja „Andrija Štampar”*, „Arhivski vjesnik”, 37: 171-188, Zagreb
- *** (1929.a), *Tekst zakona o zakladi „Zakladna bolnica u Zagrebu”*, „Jutarnji list”, 18 (6351 /9.10.): 8-9, Zagreb
- *** (1929.b), *Prva sjednica uprave nove zaklade*, „Jutarnji list”, 18 (6361 /19.10.): 7, Zagreb
- *** (1929.c), *Nova Zakladna bolnica gradit ce se o Uskrsu*, „Vecer”, 10 (2679 /30.10.): 1, Zagreb

43. *** (1930.a), *U pitanju nove bolnice postignut je u Beogradu u cijelosti sporazum*, „Obzor”, 71 (36 /13.2.): 3, Zagreb
44. *** (1930.b), *Pred raspisom internacionalnog natječaja za Zakladnu bolnicu i kliniku*, „Jutarnji list”, 19 (6519 /28.3.): 5, Zagreb
45. *** (1930.c), *Ministarstvo narodnog zdravlja odredilo je rok za preseljenje Zakladne bolnice*, „Jutarnji list”, 19 (6528 /6.4.): 6, Zagreb
46. *** (1930.d), *Zakladna bolnica. Zaključci sa današnje sjednice izvršnog odbora*, „Obzor”, 71 (80 /7.4.): 3, Zagreb
47. *** (1930.e), *Glavna godišnja skupština Udruženja inženjera i arhitekata*, „Jutarnji list”, 19 (6536 /14.4.): 4, Zagreb
48. *** (1930.f), *Osnove za buduću razvoj grada*, „Jutarnji list”, 19 (6539 /17.4.): 4-5, Zagreb
49. *** (1930.h), *Internacionalni natječaji za gradnju nove bolnice raspisat će se tokom mjeseca svibnja*, „Novosti”, 24 (114 /26.4.): 6, Zagreb
50. *** (1930.i), *Danas je raspisan natječaji za osnovu nove bolnice i klinike*, „Jutarnji list”, 19 (6628 /18.7.): 5, Zagreb
51. *** (1930.j), *Zapisnik skupštine gradskog zastupstva, sjednica održana 17.7.*, čl. 472
52. *** (1931.a), *Sutra započinje rad jury-a u pitanju osnove nove bolnice*, „Jutarnji list”, 20 (6823 /31.1.): 6, Zagreb
53. *** (1931.b), *78 osnova za Zakladnu bolnicu*, „Jutarnji list”, 20 (6824 /1.2.): 9, Zagreb
54. *** (1931.c), *Osnove židovske bolnice. Dvije zagrebačke nagrade među 225 ocjenjenih radova*, „Večer”, 12 (3094 /21.3.): 3, Zagreb
55. *** (1931.d), *U nedelju se sastaju zagrebački članovi jurya za ocjenu osnovu Zakladne bolnice*, „Jutarnji list”, 20 (6904 /24.4.): 7, Zagreb
56. *** (1931.e), *Senzacionalan uspjeh zagrebačkog arhitekta*, „Jutarnji list”, 20 (6911 /1.5.): 5, Zagreb
57. *** (1931.f), *Rezultat međunarodnog natječaja za osnovu nove Zakladne i kliničke bolnice*, „Novosti”, 25 (132 /14.5.): 4, Zagreb
58. *** (1931.g), *Rezultat natječaja za osnovu Zakladne bolnice: opet jedan zagrebački arhitekt odnio prvu nagradu u velikom međunarodnom natječaju*, „Jutarnji list”, 20 (6924 /14.5.): 4, Zagreb
59. *** (1931.h), *Nova Zakladna bolnica u Zagrebu stajace sto miliona dinara*, „Politika”, 28 (8267 /16.5.): 9, Beograd
60. *** (1931.i), *Wettbewerbe. Spital in Zagreb*, „Schweizerische Bauzeitung”, 97 (22 /30.5.): 283, Zürich
61. *** (1931.j), *U očekivanju osnove za Zakladnu bolnicu*, „Večer”, 12 (3160 /11.6.): 1, Zagreb
62. *** (1931.k), *Zaklada i medicinski fakultet povjerali su düsseldorfskom arhitektu Tietmannu sastav izvedbenih nacrtu*, „Jutarnji list”, 20 (7105 /12.11.): 6, Zagreb
63. *** (1931.l), *Zašto da izvedbene nacрте nove bolnice i klinike izvodi inozemac*, „Jutarnji list”, 20 (7106 /13.11.): 4, Zagreb
64. *** (1931.m), *Odgovor na predstave inžinirske komore i društvo inžinira i arhitekata*, „Jutarnji list”, 20 (7108 /15.11.): 5, Zagreb
65. *** (1931.n), *O izradi nacrtu za gradnju nove bolnice na Salati. Saopćenje Zakladnog odbora i predstavnika Medicinskog fakulteta*, „Novosti”, 25 (334 /3.12.): 5, Zagreb
66. *** (1931.o), *Pregovori o izvedbenim nacrtima nove bolnice*, „Večer”, 12 (3314 /15.12.): 2, Zagreb
67. *** (1931.p), *Pred prekidom pregovora s arh. Tietmannom?*, „Večer”, 12 (3316 /16.12.): 3, Zagreb
68. *** (1931.r), *Pred sjednicom Zakladnog odbora*, „Večer”, 12 (3318 /21.12.): 2, Zagreb
69. *** (1931.s), *Zagrebački inženjeri izvest ce definitivnu osnovu Zakladne bolnice*, „Večer”, 12 (3319 /22.12.): 1, Zagreb
70. *** (1931.t), *Zakladni odbor ceka konkretne predloge*, „Jutarnji list”, 20 (7146 /23.12.): 5, Zagreb
71. *** (1931.u), *Stiftungsspital und Universitätsklinik in Zagreb. Wettbewerbsprojekt von Regierungsbaumeister Benno Schachner*, „Der Bau-meister”, 29 (9): 344-345, München
72. *** (1931.v), *Stiftungsspital und Universitätsklinik in Zagreb. Wettbewerbs Entwurf*, „Der Bau-meister”, 29 (9): 346-347, München
73. *** (1931.-1932.), *Mezinárodní soutěž za generalni stavbeni plán novostavby nadačni a klinické nemocnice v Záhřebu*, „Stavba”, 10 (3): 43-49, Prag
74. *** (1932.a), *Pitanje nove osnove Zakladne bolnice*, „Jutarnji list”, 21 (7165 /13.1.): 5, Zagreb
75. *** (1932.b), *Arhitekt Kalda dobiva izvedbu detaljnih nacrtu za novu bolnicu i kliniku*, „Jutarnji list”, 21 (7194 /11.2.): 6, Zagreb
76. *** (1932.c), *Kratkorocni natječaji za osnovu bolnice i klinike*, „Jutarnji list”, 21 (7231 /19.3.): 5, Zagreb
77. *** (1932.d), *Iz sjednice Zakladnog odbora*, „Novosti”, 26 (158 /10.6.): 5, Zagreb
78. *** (1932.e), *Za raspis detaljnih nacrtu Zakladne bolnice*, „Večer”, 13 (3560 /13.10.): 1, Zagreb
79. *** (1933.a), *Odobreno raspisivanje natječaja za Zakladnu bolnicu*, „Večer”, 14 (3640 /21.1.): 1, Zagreb
80. *** (1933.b), *Odluka o gradnji Zakladne bolnice*, „Jutarnji list”, 22 (7824 /9.11.): 10, Zagreb
81. *** (1934.a), *Zakladna bolnica postaje prva autonomna bolnica u Zagrebu*, „Jutarnji list”, 23 (7965 /4.4.): 9, Zagreb
82. *** (1934.b), *Konacna odluka o gradnji Zakladne bolnice*, „Jutarnji list”, 23 (8119 /6.9.): 10, Zagreb
83. *** (1935.a), *Zaklada je izdala posao arh. Gabricu, te arh. Kliski i ing. Juranovicu*, „Jutarnji list”, 24 (8274 /10.2.): 8, Zagreb
84. *** (1935.b), *Tri ponude za izradbu nacrtu Zakladne bolnice*, „Večer”, 16 (4508 /10.12.): 5, Zagreb
85. *** (1936.a), *Zakladni odbor pozvan na predavanje o Zakladnoj bolnici*, „Novosti”, 30 (5 /5.1.): 5, Zagreb
86. *** (1936.b), *Izvanredna skupština liječnika o uredjenju nove Zakladne bolnice*, „Jutarnji list”, 25 (8605 /11.1.): 7, Zagreb
87. *** (1936.c), *Tko ce dostati gradnju nove bolnice?*, „Jutarnji list”, 25 (8747 /4.6.): 9, Zagreb
88. *** (1937.), *Izgradnja Medicinskog fakulteta*, „Alma mater Croatica”, 1 (3): 81-89, Zagreb
89. *** (1941.), *Rezultat natječaja za gradnju klinika na Salati*, „Novi list”, 1 (114): 8, Zagreb

IZVORI SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

- Institut za povijest umjetnosti, Ul. grada Vukovara 68, Zagreb – Arhiv S. Planica [AP]
- Državni arhiv u Zagrebu, Opatička 29, Zagreb – Gradsko poglavarstvo Zagreb; Građevni odsjek; Zakladna bolnica na Rebru 1936.-1941., sign. 244 [HR-DAZg-10; GPZ; GO; ZKB]
- Državni arhiv u Zagrebu, Opatička 29, Zagreb – Zbirka građevne dokumentacije; Kišpaticeva – bolnica, sign. 1170 i 1171 [HR-DAZg-1122; ZGD; Kišpaticeva – bolnica]
- Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, I. G. Kovacića 37, Zagreb – Osobni arhivski fond D. Iblera [HAZU-HMA-DI]
- Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak, Fototeka kulturne bazine [MK-UzKR-FKB]
- Muzej grada Zagreba, Opatička 20, Zagreb – Fototeka [MGZ]
- Škola narodnog zdravlja dr. Andrija Štampar, Rockefellerova 4, Zagreb – Fotoarhiv Odjela za sanitarnu tehniku [SNZ-FOZST]

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

- AP-N-2: Zakladni odbor Zakladne bolnice i Rektorat Sveučilišta u Zagrebu (1930.), Raspis natječaja za generalnu osnovu novogradnje Zakladne bolnice i kliničke bolnice u Zagrebu
- HR-DAZg-10; GPZ; GO; ZKB/a: DE FONTENAY (1935.), *Jedan model izgradnje bolnica*, 13.2.
- HR-DAZg-10; GPZ; GO; ZKB/b: Zaklada Zakladna bolnica u Zagrebu (1935.), *Saziv građevnog odbora*, 13.2., Zagreb
- HR-DAZg-1122; ZGD; Kišpaticeva – bolnica: Gradsko poglavarstvo u Zagrebu (1936.), *Građevinska dozvola za Zakladnu bolnicu*, 22.7., Zagreb
- HAZU-HMA-DI: IBLER, D. (1932.), *pismo odboru Zakladne bolnice i klinika*, 7.1., Zagreb
- MK-UzKR-FKB: inv. Br. 8; neg.: V-8

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- SL. 1. RAJAKOVAC, 1991: 21 (fotomontaža); ŠNZ-FOZST-4116 (tlocrt)
- SL. 2. MK-UzKR-FKB
- SL. 3. MGZ-1584
- SL. 4. HAZU-HMA
- SL. 5. BAGARIC, 2011: 382
- SL. 6. BAGARIC, 2011: 111
- SL. 7. *** 1937: 82
- SL. 8. *** 1937: 87
- SL. 9. ŠNZ-FOZST-4119 (persp.); 4120 (tlocrt)
- SL. 10. ŠNZ-FOZST-4097 (maketa); 4108 (tlocrt)
- SL. 11. ŠNZ-FOZST-4100 (maketa); 4109 (tlocrt)
- SL. 12. ŠNZ-FOZST-4111 (situac.); 4099
- SL. 13. ŠNZ-FOZST-4113 (situac.); 4114 (tlocrt)
- SL. 14. ŠNZ-FOZST-4105 (persp.); 4106 (tlocrt)
- SL. 15. ŠNZ-FOZST-4135 (situacija); 4132 (tlocrt)
- SL. 16. PREMIERL, 1975: 32

SAŽETAK

SUMMARY

INTERNATIONAL COMPETITION FOR THE FOUNDATION HOSPITAL AND THE CLINICS OF THE SCHOOL OF MEDICINE IN ZAGREB, 1930-1931

Between the two world wars Zagreb was an economic centre of Yugoslavia. Its population doubled and as a result the city was intensively built up. This development process was paralleled by a growing need for new communal, educational and health care institutions. Health care system was in a particularly difficult position due to insufficient hospital capacity and the unsuitable hospital buildings which accommodated both the Foundation Hospital (the oldest and the second-largest hospital in Zagreb opened in 1804) and some clinics of the School of Medicine of the University of Zagreb founded in 1917. In an attempt to solve the long-term major health care, social and educational problem, a decision was made to set up a joint construction project aimed at building both the hospital and the clinics. The project was legally regulated in 1929. The selected site was the School of Medicine in Salata where the Foundation Hospital owned a tract of land. It was close to the city centre and Kaptol, the city's historic nucleus. The complexity of the planned health care, educational and research facility with 995 beds in terms of its medical, urban, architectural and technological aspects including the specific characteristics of the location itself called for an international competition held on 17th July 1930. It was one of the three international competitions (the other two being those for city planning and the Jewish Hospital) held in 1930 and 1931 which made Zagreb a challenging design destination for hundreds of foreign architects. Moreover, the *new architecture* was established as a leading trend within the profession while Croatian architects confirmed their indisputable quality with their excellent competition results.

The jury was made up of Zagreb-based doctors and architects as well as foreign representatives of the associations of engineers from France, Germany and Switzerland – Roger-Henri Expert, Wilhelm Kreis and Walter Henauer. The competition brief was to place 23 buildings (5 clinics, 9 hospital wards, the administrative, service and residential facilities) on three separate building sites (the site south of the existing buildings of the School of Medicine, the plots between Vončinina and Vocarska streets, and those bordered by Grskoviceva, Mesiceva and Suhinova streets). The investor indirectly suggested a widely accepted European system of decentralized pavilions, i.e. the individual

specialized centers with medical treatment and therapy wards. The competitors were free to suggest a *monoblock*, i.e. a "mega" block with all hospital wards and clinics on different storeys.

Eighty entries were submitted for the competition from the following countries: Germany (49), Czechoslovakia (11), Yugoslavia (5), Switzerland (5), Austria (2), Finland (2), Hungary (2), Poland (2), Albania (1), Roumania and Russia (1). Three *ex aequo* awards were given to František Čermák and Gustav Paul (Prague), Bernard Stein and Richard Zorn (Hamburg) and Le Corbusier's associate Ernest Weissmann (Zagreb). Five purchased entries were made by Jadwiga Dobrzyńska and Zygmunt Loboda (Warsaw), William Dunkel with his associate Heinz Lipp (Zurich), Benno Schachner (Munich), Gustav Schöler (Vienna) and Hans Tietmann and Karl Haake (Düsseldorf). The participants in the competition were also: Alvar Aalto, Hermann Distel, Konstantin Gutschow, Herbert Sprotte, Mijo Hečimović, Stjepan Planić and Zdenko Strizic.

The authors of the awarded projects and most of the purchased ones, Dobrzyńska and Loboda, Schachner and Schöler opted for a system of decentralized pavilions transformed from a conventional pavilion-type hospital built in Zagreb for the first time in 1879. The specialized individual pavilions of the clinics and hospital wards were arranged in a rectilinear fashion south from the existing buildings of the School of Medicine. Residential buildings were located along Vončinina street, while the outbuildings were placed on the plot between Vončinina and Vocarska streets. Almost all awarded architects tried to reduce the number of buildings and conceived a one-tract or a two-tract standardized pavilion that would be appropriate both for the clinics and for the hospital wards. This concept was mostly exploited by Čermák and Paul, Dobrzyńska and Loboda, and Weissmann who devised a prefabricated building – a load-bearing column and slab structure with a curtain wall. *Monoblock* design, i.e. one or two buildings in the direction east-west was suggested by Dunkel, Tietmann and Haake.

The awarded and purchased designs produced by Dobrzyńska and Loboda, Dunkel and Schachner confirmed the dominance of the *new architecture* in Zagreb, a leading trend in architectural design universally accepted in 1930 and 1931. All architects used skeleton construction which, in combi-

nation with one-tract or two-tract spatial organization and a requirement for high-quality lighting, resulted in simple, purified volumes with strip windows. The most avant-garde was a design made by Weissmann but it greatly exceeded the building technology of the 1930s.

The competition was followed by a scandal that was going on for many years. Owing to Weissmann, member of the CIAM since 1929, it was brought into focus at the 1932 CIRPAC conference in Barcelona. The investors refused to let the awarded architects elaborate their drawings which was a common practice following the competitions between the two wars. According to the competition rules, the investors were free to do with the awarded entries whatever they wanted.

By the end of 1931 the Foundation board and the School of Medicine board chose Tietmann and Haake's *monoblock* design at the time when a new hospital model only just started in Europe. The *monoblock* design implying new structures, materials and technology proved a feasible solution due to the lower costs of construction, upkeep and the built-up area thus leaving a possibility for further development on the same site. After a protest organized by the professional associations, the project was obstructed by the Ministry of Social Policy and Public Health whose intention was to stimulate, in times of economic crisis, the employment of home architects. New troubles followed including the competition for working drawings. It was open exclusively to the members of the Zagreb Chamber of Engineers. The decision to build only the Foundation Hospital was finally reached in 1934 since the Ministry of Education failed to provide the funds for the clinics. The construction of the clinics was just one of the numerous examples showing how the Belgrade-based government treated the city of Zagreb.

The new site for the hospital was Rebro in the east part of the city. In 1935 Franjo Gabric, Stanko Kliska and Ivo Juranović with Antun Ulrich as associate were entrusted with the task of working out the design for a conventional *monoblock* with 12 wards. The building, that was completed in 1942, had numerous shortcomings. It showed how important it is to engage the best experts. This was precisely the original intention of the international competition board which, unfortunately, remained unfulfilled.

TAMARA BJAŽIĆ KLARIN

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

Dr.sc. TAMARA BJAŽIĆ KLARIN, dipl.ing.arh., diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu i doktorirala na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Znanstvena je suradnica i viša asistentica u HAZU Hrvatskom muzeju arhitekture. Autorica je više poglavlja u knjigama, znanstvenih i stručnih radova, te niza televizijskih priloga iz područja arhitekture i urbanizma. Suradnica je Hrvatske radio-televizije. Stručno se usavršavala u Becu i Parizu.

TAMARA BJAŽIĆ KLARIN, Ph.D., Dipl.Eng.Arch., graduated from the Faculty of Architecture and received her Ph.D. from the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb. She is a research associate and a senior research assistant at the Croatian Academy of Sciences and Arts (Croatian Museum of Architecture). She was undergoing her professional training in Vienna and Paris.

